

Weidevogels in Noord-Holland het jaar 2006 in beeld

Weidevogels in Noord-Holland het jaar 2006 in beeld

Inhoud

1. Weidevogels in terreinen van Landschap Noord-Holland in Laag Holland	2
1.1 Resultaten 2006	2
1.2 Trends	5
1.3 Trends per terrein bekeken	5
1.4 Onderzoekresultaten per soort	8
1.5 De toekomst voor het LIFE-gebied in het Ilperveld	8
2. Vrijwillige weidevogelbescherming: meer aandacht voor kuikens	10
2.1 Coördinatie	10
2.2 Weidevogelbescherming in cijfers	10
2.3 Het weer en de weidevogels	11
2.4 Berichten uit het veld	13
2.5 Overzichten vrijwilligers, bedrijven, hectaren, legsels, beschermings-activiteiten en weidevogelbeschermingsgroepen in Noord-Holland	20
3. Provinciaal weidevogelmeetnet	24
3.1 Het weidevogelmeetnet in Noord-Holland	24
3.2 Aantallen broedparen in 2006	24
3.3 Aantalontwikkelingen van 1990 tot en met 2006	25
3.4 Aantalontwikkelingen van de afzonderlijke soorten	27
3.5 Samenvattend: elk jaar minder weidevogels	29
3.6 Literatuur	29
4. Provinciaal weidevogelonderzoek Laag Holland 2006	30
4.1 Een uniek samenwerkingsproject	30
4.2 Broedterritoria in kaart gebracht	30
4.3 Vier cruciale vragen	31
4.4 Resultaten in aantallen en dichtheden	32
4.5 Resultaten per beheersvorm	35
4.6 Conclusies uit het onderzoek in Laag Holland in 2006	36
4.7 Onderzoek naar het ideale weidevogelgebied	37
4.8 Literatuur	37
5. Overlegstructuren op verschillende niveaus	38

Voorwoord

Ook over het jaar 2006 geeft Landschap Noord-Holland een verslag uit, speciaal over de weidevogels.

Er gebeurt namelijk nogal wat rond weidevogels. Veel mensen en organisaties zijn betrokken bij hun wel en wee. En er is steeds meer beleid en geld mee gemoeid.

Maar ondanks alle inspanningen gaat het niet goed met de weidevogels.

Was voorheen de achteruitgang in Noord-Holland nog beperkt tot een paar procent per jaar, de recente jaren laten een grotere achteruitgang zien.

Landschap Noord-Holland wil met dit jaarverslag inzicht geven in wat het bijdraagt aan de bescherming van de weidevogels. Dat kan zijn beleidsbeïnvloeding, het eigen terreinbeheer, ondersteuning van vrijwilligersgroepen en onderzoek aan weidevogels. Landschap Noord-Holland wil vooral feiten en meningen over weidevogels ontrafelen om zodoende een neutrale rol te kunnen vervullen tegenover alle organisaties en partijen die met de weidevogels te maken hebben.

Die rol en positie zijn nodig om uiteindelijk tot beheermaatregelen te komen die worden gedragen door betrokkenen en die ook tot resultaten leiden. Uit recent onderzoek is gebleken dat waarschijnlijk bij juist beheer de weidevogels niet achteruit hoeven te gaan. Dat geeft hoop voor de toekomst.

Vrijwel alle onderwerpen worden in dit verslag kort weergegeven. Voor uitgebreidere informatie nodig ik u van harte uit om contact op te nemen met de redactie van dit jaarverslag. Ik hoop dat het lezen van dit jaarverslag u weer vertrouwen geeft in het behoud van de weidevogels in Noord-Holland. En dat u nog heel lang genoeg zult beleven aan het zien en horen van de weidevogels in het voorjaar.

Jan Kuiper
Directeur Landschap Noord-Holland

De toekomst van deze jonge grutto ligt in onze handen.

Zorg voor ons landschap

DAT DOEN WE SAMEN

1. Weidevogels in terreinen van Landschap Noord-Holland in Laag Holland

Ron van 't Veer en Martin Witteveldt

De gele kwikstaart heeft het moeilijk in Laag Holland. Deze insecteneter moet het hebben van bloemrijke graslanden waar insecten op afkomen. Buiten de graslanden broedt de soort ook in maisakkers, grasakkers en bollenvelden.

In 2006 zijn tijdens de inventarisatie van weidevogels in heel Laag Holland (zie hoofdstuk 4 in dit jaarverslag) uiteraard ook de weidevogels in de terreinen van Landschap Noord-Holland geteld. In dit hoofdstuk worden de belangrijkste resultaten van dit onderzoek besproken voor wat betreft de eigen terreinen. Er wordt ingegaan op de aangetroffen dichtheden in 2006, de trends van de afgelopen jaren en de dichtheid van de afzonderlijke soorten.

1.1 Resultaten 2006

In tabel 1 is voor alle terreinen die Landschap Noord-Holland als weidevogelgrasland in Laag Holland beheert de dichtheid aan weidevogels per 100 hectare weergegeven. Hierbij is een onderscheid gemaakt tussen het totaal aantal soorten en het totaal aantal kritische soorten. Ook worden de terreinen in twee categorieën onderscheiden: zeer soortenrijk weidevogelgrasland en soortenrijk weidevogelgrasland. De tabel laat zien of de aangetroffen dichtheid voldoet aan de normdoelstelling voor het weidevogelbeheer.

Landelijke Subsidieregeling Natuurbeheer (SN) en weidevogels

Sinds 2000 is het voor particulieren en terreinbeheerders mogelijk om voor natuurbeheer subsidie te krijgen volgens de 'Subsidieregeling Natuurbeheer' (Programma Beheer). Er worden afspraken gemaakt volgens zogenaamde beheerspakketten met een nauwkeurig omschreven doel. Voor weidevogelgraslanden kunnen twee verschillende beheerspakketten worden aangevraagd, elk met een ander natuurre resultaat als vereiste.

- Voor het zeer soortenrijk weidevogelgrasland: Het totaal aantal broedparen weidevogels per 100 hectare moet minimaal 100 bedragen. Daarnaast is een minimum aantal kritische weidevogels vereist van 50 broedparen per 100 hectare.
- Voor soortenrijk weidevogelgrasland: Het totaal aantal broedparen weidevogels per 100 hectare moet minimaal 75 bedragen. Daarnaast is een minimum aantal kritische weidevogels vereist van 35 broedparen per 100 hectare.

De weidevogels bedoeld in deze pakketten zijn: grutto, Kievit, tureluur, scholekster, watersnip, kemphaan, slobeend, zomertaling, veldleeuwerik, wulp, kluut, krakeend, kuifeend, wintertaling, graspieper en gele kwikstaart. Met 'kritische' soorten worden vrijwel alle soorten bedoeld op Kievit en scholekster na.

De zeer soortenrijke weidevogel-graslanden in cijfers

In de meeste terreinen worden relatief hoge dichtheden weidevogels aangetroffen. Van de 1159 hectare grasland dat als weidevogelgrasland in Laag Holland wordt beheerd, voldoet het gehele oppervlak aan de criteria soortenrijk of zeer soortenrijk weidevogelgrasland.

In totaal voldoet 731 hectare (63.1%) aan de hoogste norm: dat van het zeer soortenrijk weidevogelgrasland. In deze graslanden bedragen de dichtheden meer dan 100 broedparen per 100 hectare, waarvan minimaal 50 broedparen behoren tot de kritische soorten. Het gaat hier om de Hempolder, het Ilperveld, Marquette, Oosterveld en het Weijenbus & Vroonmeer. Ook de graslanden van het Zuiderveen (bij Assendelft) en het Heilooër Die, behoren tot deze categorie, zij het dat hier de aantallen momenteel snel afnemen (zie trends).

Uitzonderlijk hoge dichtheden worden sinds jaar en dag aangetroffen in de Hempolder. In 2006 bedroeg de omgerekende dichtheid 667 broedparen per 100 hectare. Dergelijke hoge dichtheden worden op slechts enkele locaties in Europa aangetroffen. Ook het Oosterveld, een extensief graslandencomplex bij Limmen, is zeer druk bezet. Het opvallende is, dat rond Limmen geregeld vossen worden gesignaleerd die plaatselijk de weide-

vogelstand negatief zouden kunnen beïnvloeden. Kennelijk hebben de vogels in graslanden rond Limmen geen last van predatie door vossen.

Vossen, elektrische rasters en een kruidenrijke grasmatt

Waar het gaat om de invloed van predatie door vossen, is het terrein Marquette bij Heemskerk vermeldenswaard. Deze streek staat bij weidevogelbeschermers bekend als predatiegevoelig gebied. Volgens de lokale kenners heeft er de laatste jaren een snelle afname van weidevogels plaatsgevonden, wat vooral wordt geweten aan predatie door vossen vanuit het duingebied.

Om dit te voorkomen, is om het 12 hectare grote terrein een elektrisch raster geplaatst. Uit de inventarisatie van 2006 blijkt overduidelijk dat de grootste concentratie aan weidevogels zich binnen het elektrisch raster bevindt. Daarbuiten is de dichtheid duidelijk lager. Indirect bevestigt dit dat lokale weidevogelaantallen sterk kunnen worden beïnvloed door predatie. Het plaatsen van een elektrisch raster kan dan ook een effectief hulpmiddel tegen predatie zijn.

De dichtheid op dit kleine terrein binnen het raster bedraagt omgerekend zelfs meer dan 240 broedparen per 100 hectare. Hierbij moet wel bedacht worden dat omgerekende gegevens van kleine

	dichtheid alle soorten (per 100 ha)	dichtheid kritische soorten (per 100 ha)	aantal ha grasland	jaarlijkse verandering (in %)
Graslanden met weidevogel-doelstelling				
Hempolder	677	383	61	5
Oosterveld	354	217	49	2
Klaas- Hoorn en Kijfpolder	(280)	(90)	10	18
Marquette	(244)	(101)	12	8
Ilperveld – totaal	154	98	431	-3
Weijenbus- & Vroonmeer	129	57	104	-1
Heiloerdie	125	83	26	-19
Zuiderveen	114	68	32	-11
Dorreegeest	(104)	(42)	5	-6
Eendenkooi van der Eng	(59)	49	16	0
Groot Limmerpolder	95	46	99	-5
Eilandspolder	79	43	313	-4
totaal			1159	
Enkele deelgebieden				
Ilperveld – LIFE gebied	137	100	189	2
Eilandspolder Menningweer- & Arismeer	48	22	119	-5
Graslanden zonder weidevogel-doelstelling				
Zeerijdsdijkje	19	0	27	
Krengenbos	0	0	5	
Graslanden Oosterbos	0	0	8	

Tabel 1.1 Overzicht van de totale dichtheid van weidevogels per terrein, de verandering per jaar en het totale aantal kritische weidevogels.

■ Aangetroffen dichtheid voldoet aan de normdoelstelling voor het weidevogelbeheer.

() Dichtheden van kleine terreinen zijn benaderingen.

De graspieper is wel de minst opvallende weidevogel. Hij is net als de gele kwikstaart afhankelijk van bloemrijke en dus insectenrijke graslanden, bermen en overhoekjes.

terreinen (die kleiner zijn dan 75 hectare) over het algemeen hoger uitvallen dan werkelijke dichtheden in grotere terreinen. Maar evengoed is in het voorjaar duidelijk te zien dat de graslanden van Marquette opvallend rijk zijn aan weidevogels.

Goed bekeken is al snel duidelijk dat het raster niet alleen verantwoordelijk is voor de hoge aantallen weidevogels. Een deel van het grasland is vernat met een molen-tje, waardoor er slikkige en kortgrazige vegetaties voorkomen. Ook is de grasmat kruidenrijk en vrij open van structuur. Het grasland wordt laat gemaaid, na 15 juni, en de graslengte is eind mei niet meer dan 20 centimeter. Zulke omstandigheden zijn zeer gunstig voor de vestiging van weidevogels en het opgroeien van weidevogelkuikens. Lokaal zijn de omstandigheden vooral gunstig voor de tureluur, een kritische soort die er met een (omgerekende) dichtheid van meer dan 50 broedparen per 100 hectare broedt. Zulke dichtheden worden alleen overtroffen in de Hempolder en in het Oosterveld.

De soortenrijke weidevogelgraslanden in cijfers

Op 433 hectare weidevogelgrasland die het Landschap in Laag Holland beheert, zijn de dichtheden aan broedvogels wat lager. Dit is 37% van het beheerde areaal

in Laag Holland. Deze graslanden voldoen echter nog wel aan het criterium soortenrijk weidevogelgrasland. De dichtheden bedragen hier minimaal 75 broedparen weidevogels per 100 hectare, terwijl er van de kritische soorten minimaal 35 broedpaar per 100 hectare voorkomen.

Graslanden die tot de categorie 'soortenrijk weidevogelgrasland' gerekend mogen worden zijn de Eendenkooi van der Eng (Uitgeest), de Groot Limmerpolder, de Eilandspolder en een klein stukje grasland in de Dorregeester polder (Alkmaardermeer). De aantallen die in de Eilandspolder voorkomen zijn zorgelijk laag en worden vooral beïnvloed door de graslanden in de polder de Menningweer en rond het Arismeer. Als de deelgebieden Menningweer en Arismeer apart worden bekeken, dan blijken de dichtheden hier zelfs beneden de 50 broedpaar per 100 hectare te liggen. Geconcludeerd kan worden dat deze graslanden eigenlijk niet meer voldoen aan de weidevogel-doelstellingen die voor de Subsidieregeling Natuurbeheer gelden. De lage aantallen zitten hem in de geslotenheid van het landschap, veroorzaakt door bosjes, maar plaatselijk ook door een te intensief beheer als langgrazig Engels raaigrasland, of door een te extensief beheer als verruigend witbol-fioringrasland.

De cijfers van graslandgebieden zonder weidevogelstelling

In Laag Holland wordt een aantal graslanden met een landschappelijke of botanische doelstelling beheerd als 'algemeen grasland', zoals in het Krengenbos (Heemskerk), Oosterbos (Heiloo) en aan het Zeerijdsdijkje (Bakkum). Plaatselijk wordt wel een weidevogelvriendelijk beheer gevoerd, maar de dichtheden zijn over het algemeen erg laag: minder dan 20 broedparen per 100 hectare. Het betreft kleinere terreinen, vaak in een ongunstige omgeving, in de buurt van boomgroepen of dicht langs de duinrand. Predatie en geslotenheid van het landschap zijn hier de ongunstige factoren. Het mag duidelijk zijn dat deze terreinen zich beter lenen voor de ontwikkeling van botanische waarden.

Bij het Zeerijdsdijkje echter kan de weidevogelstand nog wel verbeterd worden, als ook hier een elektrisch raster wordt geplaatst zoals bij Marquette.

1.2 TRENDS

Het algemene beeld: afnemende aantallen

Het is niet alleen van belang de huidige dichtheden te kennen, maar ook de ontwikkelingen in de terreinen die worden

beheerd door Landschap Noord-Holland. In tabel 1.1 is weergegeven, uitgedrukt in procenten, wat de jaarlijkse verandering is in de afzonderlijke terreinen. Deze veranderingen zijn berekend door de inventarisatiegegevens van 2006 te vergelijken met die uit de periode 1999-2001. Uit de tabel blijkt dat op ongeveer 11% van het beheerde oppervlak de dichtheid aan weidevogels met minimaal 2% per jaar stijgt. Dit is vrij uitzonderlijk, omdat uit het Noord-Hollandse weidevogelmeetnet blijkt dat de gemiddelde jaartrend momenteel negatief is, een vermindering van 2,5%. Tot deze 'stijgers' behoren onder andere de Hempolder en het Oosterveld, twee bijzonder goede weidevogelgebieden.

Plaatselijk stijgingen

Op 10% van het beheerde oppervlak is de stand vrij stabiel met een trend van 1% meer of minder. Hieruit kan geconcludeerd worden dat in Laag Holland op 22% van het door Landschap Noord-Holland beheerde areaal de weidevogelstand hetzelfde is gebleven of is toegenomen. Opmerkelijk is ook dat in dit betrekkelijk kleine areaal de meeste weidevogels broeden. Gerekend naar het totaal aantal weidevogels dat in terreinen van Landschap Noord-Holland broedt, blijkt in Laag Holland 70% van de

aantallen op slechts 22% van het beschikbare graslandoppervlak te broeden. Uit bovenstaande cijfers valt direct te concluderen dat op ruim driekwart (78%) van het areaal dat Landschap Noord-Holland in Laag Holland beheert, de aantallen afnemen. In sommige gebieden komt dat overeen met de waargenomen trend in Noord-Holland, namelijk een afname van 2,5% per jaar, zoals in het Ilperveld. In andere gebieden verloopt de achteruitgang echter bijzonder snel, zoals in het Heilooër Die en het Zuiderveen bij Assendelft. Daar gaan de aantallen met meer dan 10% per jaar achteruit. Als deze dalingen doorzetten, betekent dit dat deze terreinen binnen enkele jaren niet meer geassocieerd kunnen worden als weidevogelgraslanden.

Overigens moet er bij het verhaal over afname nog wel vermeld worden, dat er binnen een gebied behoorlijk wat variatie kan voorkomen. Zo blijken de aantallen weidevogels in het Ilperveld hier en daar te stijgen als er effectieve maatregelen worden uitgevoerd. Dit soort ontwikkelingen geeft – ondanks de grotendeels negatieve trend – toch hoop op herstelkansen in de toekomst.

Stijging door migratie of geboorte?

Opvallend is dat alle gebieden met een lichte stijging zich binnen de gemeente

Castricum bevinden. De stijging is echter plaatselijk en zeker niet representatief voor heel Castricum: in grote delen van de gemeente gaan de aantallen namelijk achteruit. Hiermee wordt meteen het grootste probleem in het weidevogelbeheer geïllustreerd: het is op dit moment niet helemaal duidelijk waardoor de weidevogelaantallen stijgen. Uiteraard kan bij stijgende aantallen het beheer als gunstig worden omschreven. Toch is het momenteel onbekend of deze stijgende aantallen door jonge aanwas of door verhuizingen van oudere vogels worden veroorzaakt. Om trends goed in te kunnen schatten is het zeer belangrijk dit te onderzoeken. Pas bij voldoende geboortes blijft de weidevogelstand stabiel of zal die gaan toenemen. Bij onvoldoende geboortes en een hoge migratiedruk, zullen uiteindelijk de aantallen toch gaan dalen. Dit soort ontwikkelingen zijn uit Noord-Holland bekend van de graslanden rond Spaarnwoude.

1.3 Trends per terrein bekeken

Hempolder

De Hempolder bezit al jaren de hoogste weidevogeldichtheden van alle terreinen van Landschap Noord-Holland. De trend is nog steeds flink positief: de dichtheden stijgen jaarlijks met ongeveer 5%. Er komen vooral veel wormenetende wei-

De slobeend, gekenmerkt door zijn grote snavel, houdt van schone sloten, waar hij kan grondelen.

devogels voor: grutto, tureluur, Kievit en scholekster. De andere soorten broeden in lagere aantallen. Wel broeden er nog steeds kempfanen in de Hempolder. De aantallen zijn echter laag: 3 tot 4 nesten per jaar. In het gehele Alkmaardermeergebied wordt de huidige Kempfanenpopulatie geschat op ongeveer 15 broedsels.

De Hempolder bestaat uit zowel hooilanden als extensief beweid grasland. In de broedtijd wordt wekelijks zo'n 10-15% van het grasland beweid met gebruikmaking van nestbeschermers. Er lopen niet veel meer koeien dan 1 tot 2 dieren per hectare. Het gehele beweid oppervlak is tijdens de broedtijd overigens groter door omweiding. Ongeveer een kwart van de polder wordt beweid.

Het beheer in de Hempolder is zodanig dat er voor kuikens voldoende mogelijkheden zijn om op te groeien. Bijna overal komen hier gevarieerde en kruidenrijke graslanden voor, waar het gras rond begin juni niet hoger is dan 20 centimeter.

De waargenomen jaarlijkse stijging in de weidevogelaantallen komt dan ook waarschijnlijk door zowel de aanwas van jongen als door migratie van oudere vogels.

Dorregeesterpolder

In de Dorregeesterpolder beheert Landschap Noord-Holland slechts een klein deel van het graslandoppervlak, niet veel meer dan 5 hectare. Bekeken over het

gehele gebied, nemen hier de aantallen in de hele polder de laatste jaren tamelijk sterk af. Dat is merkwaardig, omdat direct ten noorden – in de Hempolder – de aantallen juist sterk zijn toegenomen.

Er wordt daarom vermoed dat er in de polder met een ongunstig beheerpatroon wordt gewerkt. Zo is in de Noord-Hollandse luchtfotoatlas duidelijk te zien dat de helft van de polder vóór 1 juni wordt gemaaid.

Uit het meetnetonderzoek blijkt dat onder dit soort omstandigheden de dichtheden vaak lager zijn, en meestal een dalende trend laten zien

Klaas Hoorn- en Kijfpolder

Een klein terrein met plaatselijk veel weidevogels: 280 broedparen per 100 hectare, met stijgende trend. Deze omgerekende hoge dichtheden zijn sterk vertekend vanwege de geringe grootte van het terrein. Bekeken naar het hele gebied komen de hoogste dichtheden vooral voor ten noorden van de graslanden die door Landschap Noord-Holland worden beheerd. Daar ligt namelijk het meest open poldergebied met maar weinig storende opgaande begroeiing.

Weijenbus en Vroonmeer

De dichtheid aan weidevogels voldoet hier aan de normen van het zeer soortenrijk weidevogelgrasland en is min of meer stabiel. De jaarlijkse trend bedraagt 1%

meer of minder. Toch is er een punt van zorg, omdat de weidevogels zich steeds meer concentreren op enkele percelen. Zo worden de graslanden ten noorden van Fort Krommeniedijk steeds meer gemeden. Door de percelen rond het fort van het plas-dras zetten zou een plaatselijk herstel mogelijk zijn.

Eendenkooi van der Eng

De nabijheid van bosjes, verlichting van sportvelden en bebouwing maken dit gebied relatief ongunstig voor weidevogels. Desondanks is de dichtheid hier de afgelopen periode niet noemenswaardig toe- of afgenomen. Wel concentreren de vogels zich steeds meer in de meest noordelijke percelen en worden de percelen ten zuiden van de kooiplas gemeden.

Oosterveld

Een weidevogelgebied met belangrijke dichtheden welke jaarlijks een lichte stijging vertonen van ongeveer 2%. Ook de naaste omgeving ten noorden van het Oosterveld kent een stijging van de dichtheden, zelfs sterker dan in de terreinen van Landschap Noord-Holland. Hierdoor heeft het Oosterveld zich de laatste jaren tot één van de belangrijkste weidevogelgebieden van Castricum ontwikkeld.

Heilooër Die en Groot Limmerpolder

Van alle terreinen in Laag-Holland die bestemd zijn als weidevogelland, maakt

het Heilooër Die de sterkste achteruitgang mee. Sinds 1995 verdwijnen hier per jaar zo'n 19% van de broedparen. Dit betekent dat de aantallen sindsdien met 200% zijn gedaald. Het Heilooër Die ligt in een omgeving die de afgelopen periode aan de westkant sterk is verbost door de aanleg van het Oosterbos. De Groot Limmerpolder is veel opener, zodat de achteruitgang hier veel raadselachtiger is. De graslanden zijn deels goed van structuur, maar liggen wel ingeklemd in een zone van agrarisch grasland dat vroeg wordt gemaaid. Vermoed wordt, dat predatie door zowel vogels als zoogdieren in beide gebieden een belangrijke rol speelt. In de Groot Limmerpolder speelt plaatselijk de ongunstige graslandstructuur mogelijk ook een rol.

Eilandspolder

De toestand in de Eilandspolder is zorgwekkend. Het gaat niet goed met zowel de dichtheden als met de trend, die een jaarlijkse afname van 4% vertoont. Het is een van de grootste weidevogelterreinen die het Landschap in Laag Holland beheert, maar wel met de laagste dichtheden van dit moment. Vooral Polder de Menningweer en het gebied rond het Arismeer vertonen erg lage dichtheden. De jaarlijkse achteruitgang bedraagt hier ongeveer 5%. Met een plaatselijke dichtheid van niet meer dan 48 broedparen

per 100 hectare is de kans op snel herstel vrij gering. Ook ten zuiden van het meer de Leij, het beste gebied van de oostelijke Eilandspolder, nemen de aantallen af. Toch zijn er hier en daar wel positieve ontwikkelingen te melden. In 2005 zijn er in deze omgeving verschillende bosjes verwijderd en sindsdien zijn rond deze plekken de weidevogels iets toegenomen. Langs de rand van het gebied nemen de weidevogels af, dus het gaat vermoedelijk om vogels die uit slechtere gebieden komen en niet om ter plekke geboren jonge vogels. Het 'opkrikken' van de lokale reproductie is mogelijk bij een goede afwisseling van hooiland en extensief beweide grasland. Het verwijderen van bosjes zal zeker tot betere resultaten leiden. Ook het gras mag rond eind mei niet te lang zijn, het liefst minder dan 20 centimeter, zodat het land geschikt is voor het opgroeien van kuikens.

Ilperveld

In het gehele weidevogelgebied van het Ilperveld nemen de dichtheden af met 3% per jaar. De grootste achteruitgang vindt plaatst in het uiterste noorden van het Ilperveld en in de met pitrus dichtgegroeide graslanden langs het dorp Landsmeer. Maar inzoomend op het LIFE-gebied blijkt dat daar juist de dichtheden toenemen. Sinds 2003 worden in een deel van het Ilperveld met LIFE-subsidie maat-

regelen getroffen om het gebied voor weidevogels te verbeteren. Zo werden bosjes en pitrussen verwijderd en is de bodem bekalkt om de pH-waarde te verhogen. Het lijkt erop dat de maatregelen vruchten afwerpen: er wordt een relatief hoge dichtheid van 137 broedparen per 100 hectare waargenomen. De terreinen vertonen bovendien een hoge dichtheid aan kritische soorten, die zelfs 100 broedparen per 100 hectare bedraagt. Nog belangrijker is dat naast deze hoge dichtheden ook de trend in het LIFE-gebied positief is: de dichtheid aan weidevogels is sinds 2000 met ongeveer 2% per jaar toegenomen. Dat de toename het resultaat is van een verbeterd beheer, is duidelijk. Of het om meer reproductie of om migratie gaat, is niet goed bekend. Dat is namelijk alleen door middel van meerjarig ringonderzoek vast te stellen.

Zuiderveen

Dit terrein omvat een relatief klein geïsoleerd graslandgebied van 32 hectare in de Zuiderpolder, ten zuidoosten van Assendelft. In de gehele Zuiderpolder zijn sinds 2000 de aantallen broedvogels zeer sterk gedaald. De achteruitgang voor de gehele polder wordt de laatste jaren zelfs op 20% per jaar geschat. In het Zuiderveen bedraagt de jaarlijkse afname momenteel 11%. De oorzaak van de achteruitgang heeft te maken met zowel schaal-

Hoge dichtheden van de tureluur worden aangetroffen in de Hempolder, het Oosterveld en Marquette. Zie ook tabel 1.1.

problemen en gebrek aan openheid als met forse predatie vanuit de vuilstort Nauerna.

Wat betreft de schaalproblemen: het Zuiderveen is vrij klein en is nogal omsloten door boomgroepen of bomenlanen. Uit de luchtfotoatlas van Noord-Holland blijkt ook dat een aanzienlijk deel van het reservaat, 40%, rond 29 mei gemaaid wordt. In combinatie met een hoge predatie, zijn dit geen gunstige omstandigheden voor weidevogels.

1.4 Onderzoekresultaten per soort

Naast algehele dichtheden van weidevogels is ook informatie over de dichtheden van afzonderlijke soorten interessant.

In tabel 1.2 is aangegeven wat de dichtheid van elke afzonderlijke soort per 100 hectare is.

Tevens is onderscheid gemaakt tussen verschillende groepen weidevogels, te weten steltlopers, eenden en zangvogels.

Steltlopers

Soms ook wel de klassieke weidevogels genoemd. Het is niet verwonderlijk dat deze groep in de meeste terreinen een belangrijk deel inneemt van de totale populatie weidevogels. Dat kan wel 80% zijn. De gruttodichtheden in alle terreinen

van Landschap Noord-Holland voldoen aan de landelijke ambitie, namelijk minimaal 20 broedparen per 100 ha.

Eenden

Een aantal eendensoorten wordt ook tot de weidevogels gerekend. Het gaat hier om slobeend, krakeend, kuifeend en zomertaling. Ongeveer 15% van het totale aantal weidevogels in de beschreven terreinen bestaat uit eendensoorten.

In het Ilperveld en Zuiderveen, waar de steltlopers een lager aandeel hebben zijn de eenden beter vertegenwoordigd en maken 20 tot 25% van het geheel uit.

Zangvogels

Dit is een groep die over het algemeen een klein deel uitmaakt van het totaal van weidevogels. Dat is ongeveer 5%.

Bekijkt men de uiterste waarden, dan valt op dat in de Hempolder en de Klaas Hoorn- en Kijfpolder vogels uit deze groep geheel ontbreken.

Anderzijds komt in het Ilperveld met 12% bijna het dubbele van het gemiddelde voor.

1.5 De toekomst voor het LIFE-gebied in het Ilperveld

Wordt het totale Ilperveldgebied vergeleken met het LIFE gebied dan valt op dat de totale dichtheid aan weidevogels in

het LIFE gebied iets lager is, maar dat de dichtheden van zowel watersnip als van eenden en zangvogels hoger zijn.

Het valt te verwachten dat de komende jaren, door de verbetering van de graslanden juist de steltlopers in dit gebied zullen toenemen, deels ten koste van de overige soorten die juist in de wat ruigere en meer structuurrijke graslanden leven.

Dichtheden per soort per 100 ha	Hempolder	Oosterveld	Weijenbus- & Vroonmeer	Ilperveld – totaal	Groot Limmerpolder	Eilandspolder	Ilperveld-LIFE	Zuiderveen	Klaas Hoorn en Kijfpolder	Marquette	Eilandspolder Menningweer- & Arismeer
oppervlakte grasland (ha)	61	49	104	431	99	313	189	32	10	12	119
Steltlopers											
Grutto	187	115	36	34	25	22	17	15	10	8	8
Kievit	234	85	67	40	40	28	28	40	160	126	22
Tureluur	105	69	7	11	9	8	10	15	50	51	6
Scholekster	61	53	5	16	10	8	10	6	30	17	4
Kluut	25	6	-	-	3	1	-	-	-	-	-
Kemphaan	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Watersnip	-	-	-	3	-	-	6	-	-	-	-
Eenden											
Slobeend	16	4	6	8	-	3	11	3	-	8	2
Krakeend	20	-	4	16	2	3	18	28	20	8	3
Kuifeend	25	-	-	6	2	2	11	-	10	8	2
Zomertaling	3	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-
Zangvogels											
Graspieper	-	4	-	16	1	1	25	6	-	17	1
Veldleeuwerik	-	-	2	2	-	3	2	-	-	-	-
Gele kwikstaart	-	18	-	-	3	1	-	-	-	-	2
totale dichtheid per 100 ha	677	354	129	154	95	79	137	114	280	244	48
aantal soorten	10	8	8	10	9	11	10	7	6	8	9

Tabel 1.2 Aangetroffen dichtheden per soort in de door Landschap Noord-Holland beheerde weidevogel terreinen in Laag Holland

2. Vrijwillige weidevogelbescherming: meer aandacht voor kuikens

Stijn van Belleghem en Mark Kuiper

De kievit is een van de minst kritische weidevogels. Broedt ook op akkerland. Toch neemt de soort met drie procent per jaar af.

Weidevogelbescherming, uitgevoerd door vrijwilligers en boeren, bestaat vooral uit nestbescherming. Het animo voor nestbescherming is groot in Noord-Holland. Onder nestbescherming wordt verstaan het zoeken, waar nodig het beschermen van legfels en waar mogelijk het beschermen van jongen tegen verlies door landbouwactiviteiten. In Noord-Holland gebeurt dat sinds 1982. Sindsdien zijn er op steeds meer plaatsen agrarische natuurverenigingen opgericht die collectieve contracten sluiten voor maatregelen zoals het zoeken en beschermen van weidevogellegfels. Op sommige plaatsen worden ook buiten de begrensde gebieden nesten gezocht en beschermd, maar dan zonder vergoeding.

2.1 Coördinatie

De vrijwillige weidevogelbescherming in Noord-Holland werd in 2006 wederom gecoördineerd door Landschap Noord-Holland. In Waterland werd dat gedaan door de Vereniging Agrarisch Natuur-

beheer Waterland. Die coördinatie hield in dat de groepen werden ondersteund en in het veld begeleid. Ook werden ze gestimuleerd om rekening te houden met nieuwe ontwikkelingen in de weidevogelbescherming, aangezien te weinig kuikens vliegvlug worden. Een van die ontwikkelingen is bijvoorbeeld dat minister Veerman van LNV dit jaar heeft laten weten dat de subsidieregeling voor de nestbescherming (als enkele maatregel) binnen enkele jaren verdwijnt. Dit omdat nestbescherming alleen de teloorgang van de weidevogels niet heeft kunnen voorkomen. In de toekomst zal het accent komen te liggen op gebiedsgericht mozaïekbeheer, waarbij naar alle verwachting de weidevogelvrijwilligers een rol zullen blijven vervullen bij de bescherming en monitoring.

2.2 Weidevogelbescherming in cijfers

1264 Vrijwilligers

Landelijk gezien zijn in Noord-Holland de meeste vrijwilligers actief. Hun aantal steeg in 2006 van 1.170 naar 1.264. Het aantal weidevogelbeschermingsgroepen bleef ten opzichte van het vorige jaar gelijk met 31 groepen.

De coördinatoren van de vrijwilligersgroepen zijn voor Landschap Noord-Holland de eerste aanspreekpunten. Met hen worden afspraken gemaakt bijvoorbeeld over

opstart- en evaluatieavonden, het bezorgen van het benodigde materiaal en het verzorgen van cursussen. De groepen worden gestimuleerd zoveel mogelijk zelfstandig te werk te gaan en zoveel mogelijk zelf in de onkosten te voorzien. Zodoende gingen vooraanstaande groepen creatief op zoek naar sponsoring en werden er activiteiten georganiseerd die weer nieuwe vrijwilligers aantrokken. Landschap Noord-Holland blijft natuurlijk 'hulpbehoevende' groepen (financieel of qua begeleiding) ondersteunen, dat is geen punt.

836 Meewerkende bedrijven

Op 836 bedrijven in Noord-Holland werd aan weidevogelbescherming gedaan. De legfels werden opgezocht door vrijwilligers of door de boeren zelf.

18.653 Beschermd hectaren

De weidevogelbescherming vond plaats op 18.653 hectaren. 15.471 Hectaren grasland en 3.182 hectaren bouwland en overig land. Van de legfels wordt 66% gevonden en beschermd op grasland.

18.670 Legfels

In totaal werden 18.670 legfels beschermd van 32 soorten (weide)vogels. Waarvan 8.878 van de Kievit, 3.091 van de grutto, 2.372 van de scholekster en 1.535 van de tureluur. Van de stormmeeuw, wintertaling en wulp zijn in vergelijking met 2005 geen nesten meer gevonden.

Het percentage van de legfels dat niet is uitgekomen bedraagt 23,5%, waarvan 15% vermoedelijk door predatie.

Coördinatie

- Noord-Holland: Landschap Noord-Holland, Stijn van Belleghem
- Waterland: Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland, Wim Tijsen

Financiering

- Provincie Noord-Holland
- Nationaal Landschap Laag Holland
- Landschap Noord-Holland
- Nationale Postcode Loterij

Activiteiten

- Werven, opleiden en informeren van vrijwilligers en boeren
- Organiseren en bijwonen van start- of evaluatieavonden
- Verspreiden van beschermingsmaterialen (stokken, nestbeschermers etc.)
- Opleidingen in het veld voor onervaren vrijwilligers door veldmedewerkers
- Verwerken en beheren van legfelgegevens
- Ontwikkelen en uitvoeren van gebiedsplannen voor de grutto, inclusief de coördinatie van de grutto-alarmtellingen door vrijwilligers
- Landelijke afstemming en samenwerking met Landschapsbeheer Nederland en andere provincies

2.3 Het weer en de weidevogels

Bron: KNMI, Weilandberichten VAN Waterland en de verslagen van vrijwilligers

Lente 2006 (maart, april, mei)

Het was een lente van uitersten: maart was extreem koud, de maand mei extreem warm.

Maart

Een groot deel van de maand maart verliep zeer koud, met een laagst gemeten temperatuur van -11,8°C. De derde week van maart was met een gemiddelde temperatuur van 0,7 °C de op twee na koudste sinds 1901! Tijdens de koude periode in maart sneeuwde het zo nu en dan. Met dit weer vergt weidevogelbescherming enige aanpassing. De vogels zijn minder actief, zeker als het wat droger is in het land. Veel vogels lopen te foerageren in greppeltjes, slootkantjes en bermen. Ze proberen energie te sparen door in de luwte naar voedsel te zoeken. Voor de weidevogelbeschermer zelf is het nodig zich warm te kleden. Met dat koude weer is het niet verstandig al te lang in het weiland te zijn. Dat hoeft ook niet. Er staat nergens echt gras en alle Kieviten zijn eenvoudig op te sporen met een verrekijker. Je ziet ze al van verre op het nest zitten.

April

April was over het algemeen vrij zacht. Het weer was een groot deel van de maand licht wisselvallig met een vlak temperatuursverloop. Toch was het rond Koninginnedag in het veld nog echt mutsen- en wantenweer. De eerste week van april werden ondanks het koude en gure weer al scholekster- en gruttonesten gevonden. De eerste tureluurnesten werden gevonden in de tweede week van april. Op dat moment hadden de grutto's en de tureluurs nog geen enkele dekking voor hun nesten; een vreemd gezicht om zo'n nest dan open en bloot te zien liggen. De derde week van april kropen de eerste Kievitskuijken uit het ei. Ze troffen het tijdens hun eerste levensdagen met het weer. Hierbij dient opgemerkt te worden dat men op een land met alarmerende ouders niet te lang moet rondlopen. In de eerste levensdagen hebben de Kuijken af en toe een opwarmertje nodig van de ouders, omdat ze hun eigen lichaamstemperatuur nog niet kunnen regelen. Rond die tijd waren ook tureluurs volop bezig zich in de nabijheid van broedende Kieviten te vestigen. Als er tureluurs in een weiland zijn, is er grote kans dat er binnen een straal van 10 à 15 meter van het Kievitsnest een tureluurnest te vinden is in een van de graspolletjes. De laatste week van april is voor weidevogelaars één van de belangrijkste weken van het seizoen. Het gras was in 2006 nog

De kluut zoekt zijn voedsel in slib en modder in ondiepe sloten. Hij is aan te merken als weidevogel, omdat hij zijn nest heeft op onbegroeide plekken in het grasland.

tamelijk kort en de nesten van langgrasbroeders zoals tureluur, grutto en slob-eend waren nog redelijk makkelijk te vinden. Het is juist in die periode handig zoveel mogelijk legsels op te sporen. Er kunnen dan ook alle dagen legsels bijkomen van verschillende soorten.

Mei

Begin mei werd het dan eindelijk lente en was het een genot om in het weiland te zijn. De eerste helft van de maand mei was zeer zonnig, droog en zeer warm. De eerste tien dagen van de maand mei eindigden in De Bilt met een gemiddelde temperatuur van 16,9 °C. Ze kwamen in de rij van warmste overeenkomstige tijdvakken sinds 1901 zelfs op een gedeelde eerste plaats, samen met 1990!

Ondanks deze uitersten verliep het broedseizoen gunstiger in vergelijking met de laatste jaren. Door het koude voorjaar werd er relatief weinig gemaaid, wat de opgroeikans voor (grutto)kuikens vergrootte. Er bleef meer lang gras over-eind, dat zowel voedsel als dekking tegen predatoren leverde.

Vanwege de trage start van het groeiseizoen lag het ongemaaide, lange gras er mooi bij op de percelen met een maai-datumcontract. Dat was met name voor jonge grutto's gunstig: het was over het algemeen niet te lang en niet te dicht. Vanwege de aanhoudende periodes met veel neerslag in mei konden de boeren

pas relatief laat maaien. Zo was in de polder de Ronde Hoep op 18 mei nog maar 6% gemaaid, terwijl er in 2005 op 16 mei al 60% van het grasland gemaaid was. De allereerste jonge grutto's kropen de eerste week van mei uit het ei. Deze vroegelingen waren dus al flink gegroeid toen de grasoogst begon. In de derde week van mei waren al heel wat grutto's en tureluurs uitgekomen, die naast veel regen ook veel wind te verduren kregen. De harde wind bemoeilijkt het vangen van insecten en de insecten zijn dan ook minder actief. Vooral de kleine kuikens in hun eerste levensdagen zullen daar moeite mee hebben gehad. De meeste jonge Kieviten lopen bij zulk weer in greppeltjes te foerageren, een beetje uit de wind en met genoeg voedsel voorhanden.

Juni, juli en augustus

Zelden heeft de zomer twee zo totaal verschillende gezichten laten zien als in het jaar 2006. Juni en juli waren zeer zonnig, zeer droog en warm. Augustus daarentegen was koel, zeer somber en heel nat.

Overzicht 1e kievitseieren in Nederland (1998-2006)

Jaar	Datum	Plaats
1998	2 maart	Ermelo
1999	1 maart	Brabant
2000	onbekend	onbekend
2001 (MKZ)	13 maart	Wormer- en Jisperveld
2002	7 maart	Brabant
2003	11 maart	Brabant
2004	13 maart	Eemnes / Schipluiden
2005	15 maart	Eemnes
2006	18 maart	Brabant

Vogelgriep

Voor het eerst kwam er in Europa vogelgriep (Aviaire Influenza) voor. Gelukkig is in Nederland een uitbraak onder de vogels uitgebleven. Wel riepen landelijke nieuwsberichten hierover veel vragen op bij zowel vrijwilligers als boeren. Communicatie over 'hoe te handelen bij' was dus erg belangrijk. Daarom heeft Landschap Noord-Holland instructies opgesteld met betrekking tot weidevogelbescherming die strookten met de nationale richtlijnen van LNV. Het zoeken en beschermen van weidevogellegfels kon gewoon doorgang vinden.

2.4 Berichten uit het veld

Gemeente Heerhugowaard en het weidevogelbiotoop

In 2005 werd door de Vrijwillige Weidevogelbescherming (VWB) Obdam, Hensbroek en omgeving bij de gemeente Heerhugowaard het Plan Agrarische Natuurontwikkeling 'Weidevogelbeheer door compensatie' ingediend. In dit plan wordt de gemeente gevraagd om het verloren gaan van agrarisch gebied en het daarmee samenhangend verlies aan weidevogelbiotoop te compenseren. In de nabije toekomst zullen de agrarische gebieden de Draai en de Vork, beide gelegen binnen de gemeente Heerhugowaard, worden bebouwd. De VWB heeft voorgesteld om uit de exploitatie van de bestemmingsplannen de Draai en de Vork agrarisch natuurbeheer te financieren voor de polder Veenhuizen. De polder Veenhuizen ligt binnen de gemeente Heerhugowaard maar valt buiten het werkgebied van de ANV West-Friesland én buiten de regeling Subsidie Agrarisch Natuurbeheer (SAN). Dit plan is in 2005 door zowel het college van B&W als de Raad van Heerhugowaard goedgekeurd. Begin 2006 werd duidelijk dat daadwerkelijke compensatie op zich laat wachten. Zolang er geen exploitatie is en er dus geen inkomsten zijn, zal er geen sprake zijn van financiële

vergoeding voor de bescherming van weidevogels in Veenhuizen. De gemeente Heerhugowaard kan niet zorgen voor een voorfinanciering.

In 2008 zal begonnen worden met de nieuwbouw in de Draai. Mogelijk betekent dit tevens de start van betaald weidevogelbeheer in Veenhuizen. Inmiddels werken zes bedrijven in deze polder mee aan weidevogelbescherming.

Impressie uit het jaarverslag van Sjaak Waterlander, Weidevogelbescherming op twee bedrijven in de Starnmeer en de Markerpolder.

Sjaak Waterlander

Na een koud en schraal voorjaar kwam het weidevogelseizoen pas laat op gang. Even werd het nog spannend met het uitbreken van de vogelgriep in de ons

omringende landen. Maar gelukkig werd deze voor bepaalde vogels zeer besmettelijk ziekte in ons land niet vastgesteld.

Het duurde lang eer de temperatuur de normale waarden voor de tijd van het jaar bereikte. Het weidevogelseizoen kwam half april goed opgang. We vonden de eerste scholekster- en gruttonesten in de Starnmeer en de Markerpolder. Begin mei bereikte de temperatuur zomerse waarden. Er brak een 'meizomer' aan die omstreeks 20 mei abrupt eindigde. Het gras maakte nu een inhaalslag en een groeisput. Deze plotselinge weersomslag met buien had weer tot gevolg dat de meeste boeren pas begin juni de eerste snee konden binnenhalen. Veel weidevogels zoals grutto's, scholeksters en tureluurs waren inmiddels uitgekomen.

Bij Nico Selm werden de meeste legsels gevonden op het maisperceel, dat in het najaar met gras was ingezaaid. Op het korte gras voelden kieviten, scholeksters, eenden en tureluurs zich thuis. Overigens doet het ontbreken van een maisperceel het aantal weidevogels (scholeksters en kieviten) sterk teruglopen. Weidevogels zijn zo langzamerhand 'verslaafd' aan dit soort bouwland. Ook zijn ingezaaide graspercelen zeer in trek. Jammer genoeg hebben we ook dit jaar geen territorium van een klutenpaar vastgesteld, terwijl we met de vondst van een klutenlegsel in

De kraakeend is het grote succesnummer van de weidevogels. In heel Nederland neemt hij toe. Sinds 1990 is het aantal broedparen in Laag Holland 800 % gegroeid.

2004 hoopten op de terugkeer van de kluut in de Starnmeer.

Het aantal broedende Kieviten was bij Nico met enkele paren teruggelopen. Maar we vonden twee grutto en sloebenlegfels meer dan verleden jaar. En pre-datie was een te verwaarlozen factor. Er werden maar twee nesten gepredeerd. Al met al waren de broedresultaten zeer bevredigend.

Bij Arno van der Helm leek het aantal broedende grutto's zich te herstellen van het 'gruttorampjaar' 2005 met plotselinge overval van de winter eind maart, die gepaard ging met een dik pak sneeuw. We vonden dit voorjaar zeven gruttonesten meer dan verleden jaar. Het zou kunnen dat een aantal paren dat voorjaar het broeden hebben overslagen om het barre voorjaar te overleven. Het aantal Kievitparen bleef stabiel.

Dit jaar vonden we geen enkel tureluurnest, terwijl er minstens vier paar gebroed hebben. Aan de diverse paartjes met grote pullen te oordelen, waren de broedresultaten van de tureluurtjes goed. De predatie bleef ondanks de vele zwarte kraaien die in de polder bivakkeerden, binnen de perken. Al met al lijkt 2006 een goed weidevogeljaar te zijn geweest.

De bodem bereikt in het weidevogelbeheer in Spaarnwoude

Wie twintig jaar geleden een wijde cirkel rondom de middeleeuwse toren van Spaarnwoude trok, markeerde een groot gebied overvol weidevogels. Eind jaren negentig zijn grote delen van de Inlaagen Houtrakpolder in het voorjaar angstwekkend leeg. In die periode trokken alle weidevogels samen in het gebied rond de toren, de weilanden die beheerd worden door de Stichting Agrarische Bedrijven Spaarnwoude.

Het gebied rond het Spaarnwouder meertje, bij de bekende kijkhut aan de Kerkweg, wordt al jaren extensief beheerd om weidevogels aan te trekken. Nadat de vogelstand hier eind jaren negentig onwaarschijnlijke hoogten had bereikt, stortte de vogelpopulatie in. Het aantal gruttoparen daalde van 190 in het jaar 2000 naar 80 paren in 2005.

In 2006 kwam de achteruitgang tot stilstand. Opnieuw probeerden een goede 80 paar grutto's jongen groot te krijgen. De grutto's rond Spaarnwoude broedden laat. Ze begonnen ongeveer 2 weken later met leggen dan bijvoorbeeld in de Bovenkerkelpolder tussen Uithoorn en Amstelveen. Dat betekende dat het weer voor deze populatie minder goed uitpakte. Toen de kuikens hier klein en kwetsbaar waren, troffen ze juist de regenperiode. Bij een alarmtelling op 6 juni werden

nog 25 paren met jongen waargenomen. Dat was een verbetering ten opzichte van voorgaande jaren, maar om de populatie op de lange duur overeind te houden, zouden het er meer dan 40 moeten zijn. Toch is er nog hoop voor de toekomst van de weidevogels. In veel opzichten is het beheer zeer gunstig voor ze: de percelen worden extensief gebruikt en de waterstand is hoog. Er wordt jaarlijks gewerkt aan mozaïekbeheer. In de komende jaren moet een aantal knelpunten worden opgelost: waarschijnlijk is het gebruik nu te extensief, pitrus rukt op en de bodem bevat op veel plaatsen onvolgende voedsel (wormen!) voor de volwassen vogels. Dit zal de komende jaren beter worden, als het beheer wordt aangepast.

Bij het Recreatieschap wordt erop aangedrongen het gebied meer open te maken. Voeg daarbij het feit dat de predatie, die jaren extreem hoog was, in 2006 is afgenomen, dan breekt er weer een straaltje licht door de donkere wolken. Tekenend voor de nog altijd uitstekende kwaliteit van het gebied is dat vijf paren watersnip tot broeden kwamen.

Gruttopullen rond Assendelft in kaart gebracht

Ook dit jaar sloegen drie betrokken organisaties, Weidevogelbeschermingsgroep

Assendelft en omgeving, de Agrarische Natuurvereniging Tussen IJ en Dijken en Landschap Noord-Holland de handen ineen voor een onderzoek aan grutto-pullen. Dit project bracht de omgevingsfactoren in kaart die een rol spelen bij het vliegvlug worden van gruttokuikens. Het werd medegefinancierd door Nationaal Landschap Laag Holland. Nagegaan is hoeveel broedparen er zitten in een bepaalde polder, waar die zitten, hoeveel ouderparen met gruttopullen er nog zijn in de loop van het seizoen en wanneer er gemaaid, danwel geweid wordt. Zo krijgt men inzicht in de voorkeuren van opgroeiende gruttopullen.

Door die gegevens tijdens het seizoen naast elkaar te leggen, weten we waar nog extra maatregelen voor de bescherming van gruttopullen gewenst zijn. Bijvoorbeeld het laten staan van 20 cm lang gras. Deelnemende boeren worden dan benaderd met de vraag of ze tegen een passende vergoeding die maatregelen willen inpassen in hun bedrijfsvoering. Al in het najaar van 2005 is op basis van een inventarisatie van gruttobroedparen, uitgevoerd door vrijwilligers, een plan opgesteld voor het afsluiten van extra beheerpakketten. Daarin werden hectares lang gras opgenomen die dekking bieden aan opgroeiende gruttopullen. Zoals in het lokale gebiedsplan was vastgesteld zijn tijdens het voorjaar van 2006 door vrijwilligers van het weidevogel-

district Assendelft en omstreken drie tellingen gedaan van alarmerende grutto-paren met pullen. De tellingen werden gedaan op 15 mei, 29 mei, en 12 juni, steeds door zo'n 20 vrijwilligers. Nu vergt het tellen van alarmerende gruttoparen met pullen een speciale deskundigheid. Ook ervaren vrijwilligers die al jaren aan nestbescherming deden, gaven te kennen dat een extra cursus welkom was. Om het deskundig tellen van alarmerende gruttoparen te bevorderen heeft Landschap Noord-Holland een theoriecursus georganiseerd. De tellingen maakten duidelijk dat de grutto's rond Assendelft gemiddeld zo'n 0,3 jongen per paar groot brengen. Voor de instandhouding van de populatie is een reproductie van 0,6 jongen per paar nodig. Bij de huidige reproductie zal de stand van de grutto rond Assendelft verder blijven dalen.

Er gaat al het nodige mis met de eieren en de jonge kuikens in de periode voor de eerste maaisnede. Nestgegevens wijzen erop dat plaatselijk, bijvoorbeeld in de Veenvlinderpolder, de predatiedruk op de eieren heel hoog is. Rond de 90% van de nesten gaat hierdoor verloren. De telgegevens zijn door middel van het Geografisch Informatie Systeem (GIS) in stippenkaarten digitaal verwerkt. Door de informatie te digitaliseren is het mogelijk de gegevens op een eenvoudige manier te analyseren en over verschillende jaar-

tallen ook in de toekomst met elkaar te vergelijken.

Lage Hoek, de eerste ervaringen

Uit het jaarverslag van Simon Dingerdis, voorzitter Vrijwillige Weidevogelbescherming Obdam Hensbroek en omstreken

Voor het eerst is in 2006 in West-Friesland het initiatief genomen tot het oprichten van grutto-alarmtellingen. Hierin werkten boeren, de Agrarische Natuurvereniging West-Friesland, Landschap Noord-Holland, de vrijwillige weidevogelbescherming Obdam Hensbroek en omstreken nauw samen. Als startlocatie werd de polder de Lage Hoek bij Opmeer/Spanbroek gekozen. Daar bevinden zich zowel reservaten met een weidevogeldoelstelling in bezit van Landschap Noord-Holland als percelen die in handen zijn van boeren. Het uiteindelijke doel is het graslandbeheer in de hele polder zoveel mogelijk af te stemmen op de behoeften van gruttogezinnen. De grutto-alarmtellingen in de Lage Hoek kunnen in de toekomst worden uitgebreid naar aangrenzende polders in de Berkmeer en Kaag. De vrijwilligers hebben dankzij instructies van Landschap Noord-Holland kennis gemaakt met de telmethodiek, de manier van waarnemen en een eenduidige manier van noteren. In drie veldbezoeken werd de theorie toegepast in praktijksitu-

aties. Na de laatste telling waren alle vrijwilligers het erover eens: het tellen van alarmerende gruttoparen leert je op een andere manier naar grutto's kijken dan wanneer je enkel naar gruttonesten zoekt.

Tijdens de eerste telling van 19 mei, werden maar liefst 57 gruttoparen ingetekend. De meeste gruttopaartjes bevonden zich aan de zuidoostkant van de polder. Een veel kleiner aantal bevond zich in de overige delen van de polder. Hiervan is een groot deel verkaveld. De greppels zijn daar verdwenen, het land is gedraineerd en het waterpeil omlaag gebracht. Naast grasland kunnen daar nu ook maïs, graan en tulpen worden verbouwd. De tweede telling werd gehouden op 29 mei. Ten opzichte van de graslandsituatie van 19 mei was er weinig veranderd. Door het wisselvallige weer was er tussen-

Simon Dingerdis

tijds niet meer gemaaid. De grutto's zaten nu meer in het ongemaaide gedeelte. Het aantal paren bleef vergeleken met de eerste telling gelijk. De pullen waren inmiddels flink gegroeid en waren soms goed zichtbaar in het halflange tot lange gras. Vooral aan de zuidoostkant was het tellen geen eenvoudige klus. Het aantal alarmerende grutto's was zo groot dat ook de meest ervaren tellers hier bijna de tel kwijtraakten.

De derde telling werd gehouden op 10 juni. Tussen 29 mei en 10 juni was er gemaaid, zij het op kleine schaal. Op deze percelen hadden de boeren flinke vluchtstroken laten staan voor de gruttopullen. Het grootste deel van de polder bestond nu uit ongemaaid en weer opgroeiende graslandpercelen met een graslengte van bijna 20 centimeter. Het aantal alarmerende gruttoparen was beduidend afgenomen.

In de Bovenkerkerpolder werken de boeren enthousiast mee aan het behoud van de grutto

In de Bovenkerkerpolder, tussen Uithoorn en Amstelveen, werd voor het derde jaar geëxperimenteerd met mozaïekbeheer voor de gruttokuikens. Omdat in deze polder geen reservaat is, komt de uitvoering van zwaar beheer helemaal terecht op de schouders van de particuliere boeren.

De medewerking was geweldig. Op een totale oppervlakte van ongeveer 700 ha werd op 125 hectare 'zwaar' beheer voor de gruttokuikens gerealiseerd.

	hectaren
Maaïen na 23 mei	10,7
Maaïen na 1 juni	37,2
Maaïen na 8 juni	14,4
Maaïen 15 juni	29
Maaïen na 22 juni	15
Vluchtheuvels	10,5
Extensieve beweiding	8

Opvallend was dat in deze polder, waar de grondslag grotendeels uit klei bestaat, de grutto's gemiddeld tien dagen eerder tot broeden kwamen dan in de naast gelegen veenpolder de Ronde Hoep. Dat betekent dat het uitstellen van het maaïen richting eind mei of zelfs juni hier meteen een stuk effectiever is.

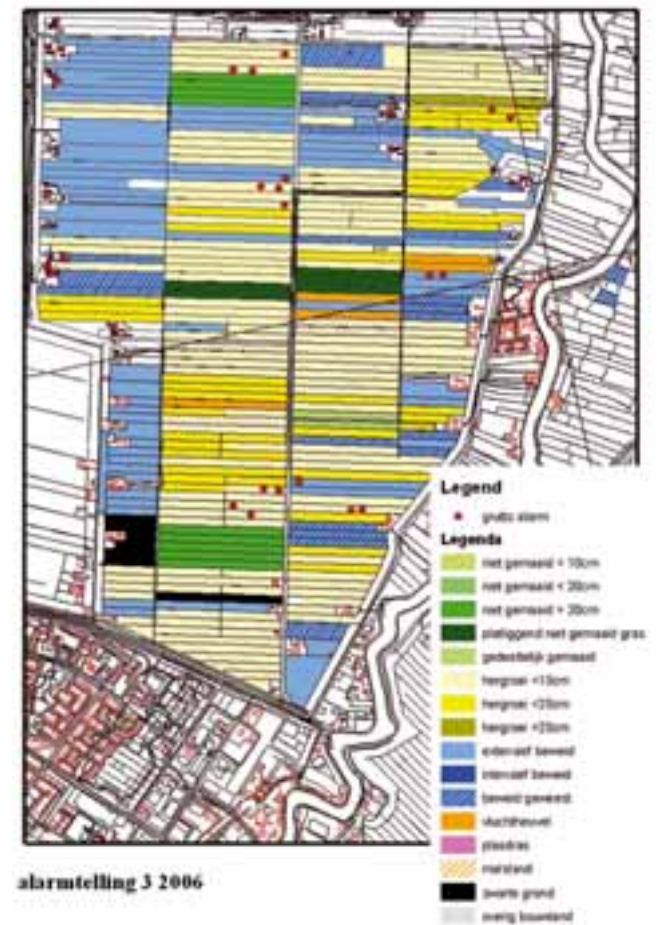
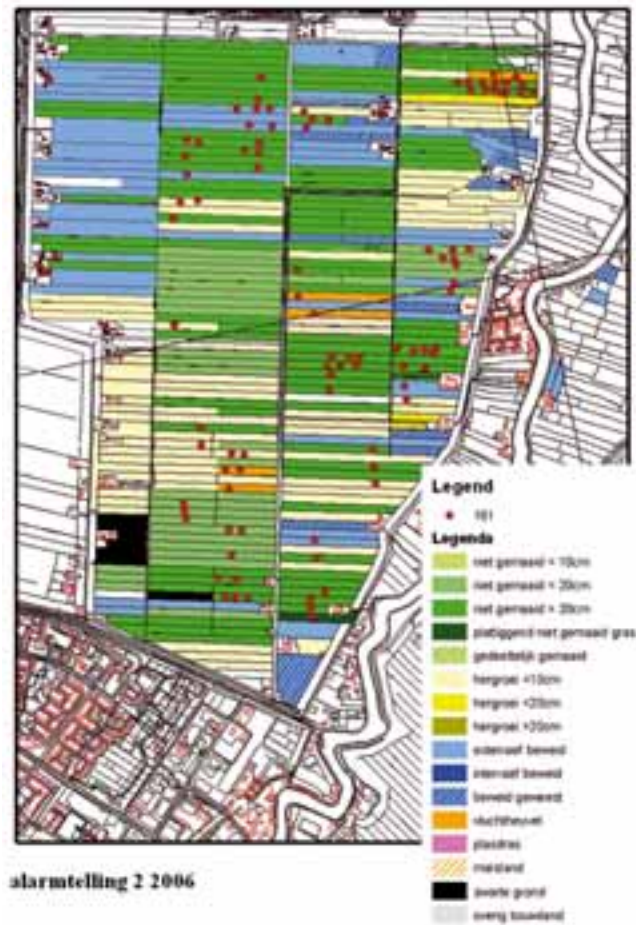
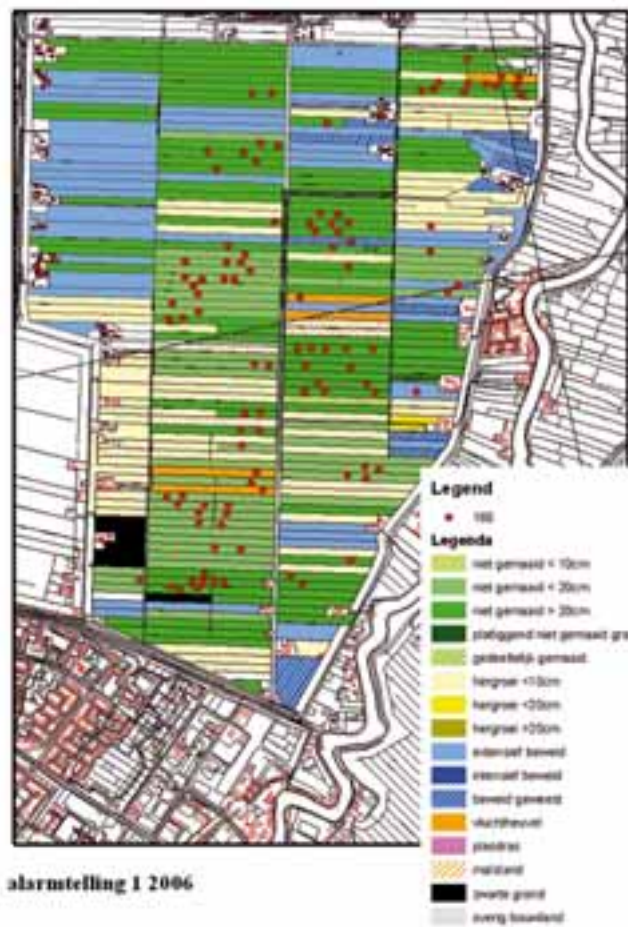
Het aantal broedparen bleef in 2006 ongeveer constant op 125 paren. In deze polder werd voor de regenperioden van de tweede helft van mei al wat gemaaid, maar ook hier konden de gruttogezinnen duidelijk profiteren van een rustperiode van meer dan 2 weken. Toen de alarmtellers op 30 mei nog 88 gruttogezinnen aantroffen, bleken de vroegst geboren kuikens al te fladderen!

Een belangrijke bijdrage aan het succes van het experiment was een bijeenkomst

aan het eind van het broedseizoen. Kort voordat het maaïen zou gaan gebeuren, verzamelden alle boeren zich om een grote kaart waar de vrijwilligers spelden prikten op de plekken waar nesten waren gevonden. Zo kreeg iedereen direct te zien waar de jonge grutto's uit het ei zouden komen. Ter plekke konden afspraken worden gemaakt over gerichte maatregelen om de kuikens te beschermen.

De nogal verschillende manieren waarop boeren hun land gebruiken, bleek in de Bovenkerkerpolder gunstig uit te pakken voor de grutto. Op één van de bedrijven waar het land behoorlijk intensief werd gebruikt, werden meer dan 110 nesten gevonden - waaronder 19 gruttonesten. Eind mei troffen we de gruttogezinnen aan bij de buurman, een bedrijf waar het gras minder snel groeit, waar de grutto's kennelijk minder graag broeden, maar waar het gras eind mei precies de goede lengte heeft.

Hoewel de aanwezigheid van een reservaat, waar de beheerder afspraken kan maken over het gruttobeheer, het een stuk makkelijker maakt grutto's te beschermen, toont het experiment in de Bovenkerkerpolder aan dat mozaïekbeheer ook zonder reservaat mogelijk is. Mits er geld beschikbaar is en de boeren bereid zijn op ruime schaal mee te doen.

Resultaten van drie opeenvolgende alarmtellingen in de Bovenkerker Polder

Een goed jaar in Ronde Hoep dankzij mozaïekbeheer en goed weer

Net als in 2005 werd ook in 2006 geprobeerd in polder de Ronde Hoep grutto-kuikens zoveel mogelijk kansen te bieden op te groeien tot volwassen vogels.

De Ronde Hoep is 1100 hectare groot en ligt ten zuiden van Ouderkerk aan de Amstel.

Een belangrijke stap vooruit was de instelling van een 180 hectare groot weidevogelreservaat in het hart van de polder. Dit reservaat is eigendom van Landschap Noord-Holland. Het beheer van de graslanden is in handen van Agrarische Natuurvereniging De Amstel.

Dankzij dit reservaat kreeg de polder in de loop van het seizoen een gevarieerd karakter, waarbij lang gras, kort gras, intensief en extensief beweide gronden elkaar afwisselden. Er konden met de boeren goede afspraken worden gemaakt:

In het totaal werd vooraf 266 hectare 'zwaar' beheer afgesproken.

Daarnaast werden op nog enkele tientallen hectaren extra vluchtheuvels gerealiseerd:

- 33 hectare maaïen na 1 juni
- 53 hectare maaïen na 8 juni
- 72 hectare maaïen na 15 juni
- 56 hectare maaïen met vluchtheuvels
- 52 hectare extensief beweiden

April begon met een verrassing. Het aantal gruttopen in de polder steeg van 180 in 2005 naar 220 paar in 2006. De tweede meevaller was, dat toen de kwetsbare kuikens in de eerste helft van mei uit het ei kwamen, het prachtig weer was.

Bij de eerste alarmtelling, op 18 mei, telde de 5 teams die in één dag de hele polder doortrokken, 189 gruttogezinnen. De derde meevaller voor de grutto was het weer in de rest van de maand.

In het jaar daarvoor was het prachtig weer in de tweede helft van mei en werd er volop gemaaid. Op percelen waar nog niet was gemaaid, was het gras soms zo lang dat de jonge grutto's er niet meer in kwamen. Het aantal gruttogezinnen kelderde in tien dagen van 101 naar 58. In 2006 daarentegen regende het dagelijks. Van maaïen kwam niets terecht en het gras groeide minder dan in het jaar ervoor.

Vluchtheuvel

Bij telling 2 op 2 juni bleken 154 gruttogezinnen de moeilijke periode te hebben doorstaan. Toen het weer in juni omsloeg en het maaïen begon, waren de jongen al zo groot dat ze erin slaagden zich door de polder te verplaatsen naar de nog geschikte percelen.

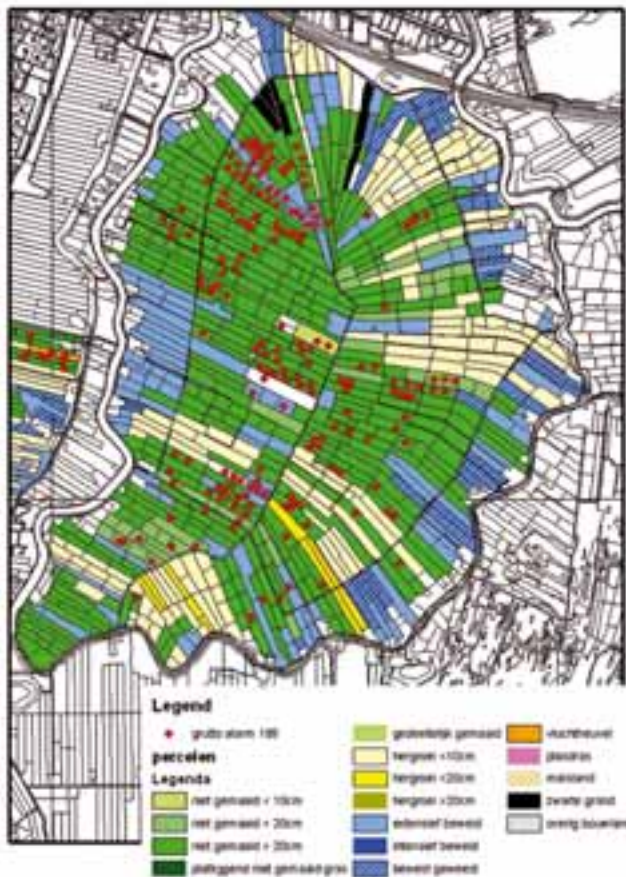
Prachtig om te zien was op 9 juni tijdens de derde en laatste telling een 5 hectare groot perceel dat tot half mei was vooibeweïd met schapen. Inmiddels stond er weer halflang gras en daarin scholen 10 grutto- en 10 tureluurgezinnen.

Uit de alarmtellingen bleek het cruciale belang van flexibel graslandbeheer voor de gruttokuikens.

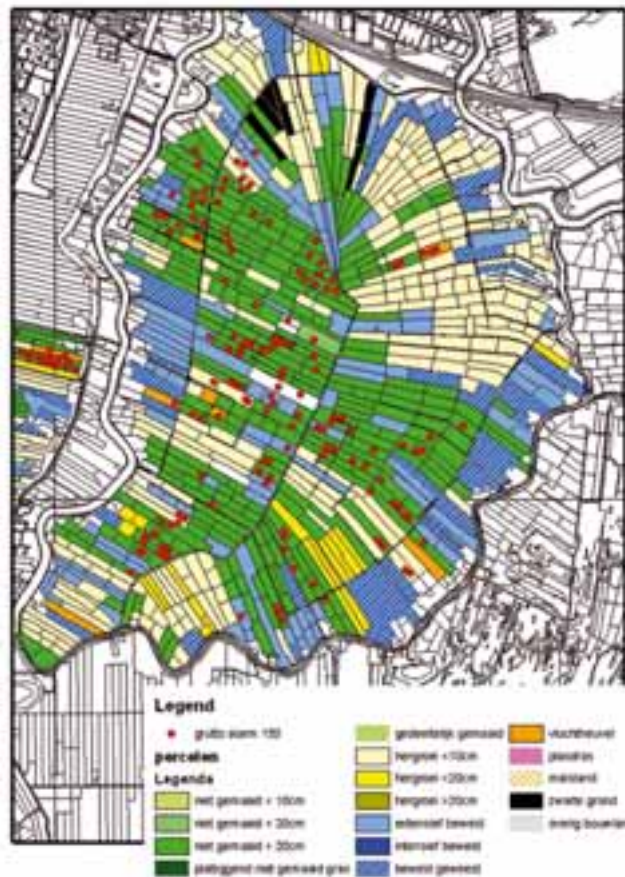
De kleine kuikens kunnen alleen overleven in (half)lang gras dat echter niet zo dicht opeen mag staan dat de kuikens er niet meer in kunnen. Bovendien lijken de kuikens een voorkeur te hebben voor kruidenrijk gras. Alleen uitstellen van het maaïen is vaak onvoldoende. Om laat in het seizoen nog het juiste type gras te kunnen aanbieden, is het belangrijk dat het gras niet snel groeit, dus zonder kunstmest maar wel met een hoge waterstand. Ook percelen die vroeg in het seizoen kort zijn begraasd en vanaf begin mei weer met rust worden gelaten, zijn populair bij de kuikens. Percelen met een constante, maar beperkte graasdruk en daardoor met een onregelmatig grasmat

kunnen ook heel gunstig zijn.

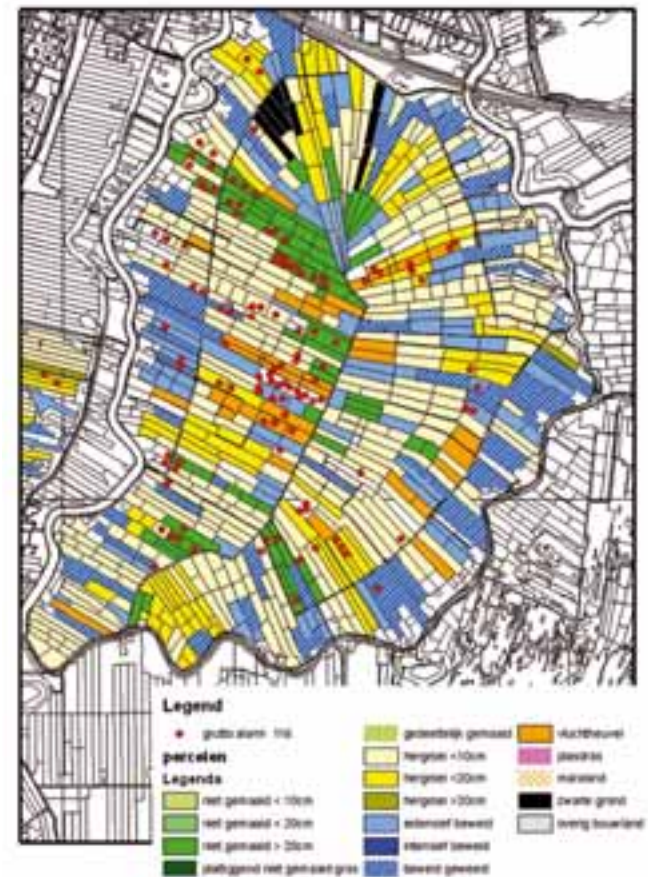
Een andere les die we geleerd hebben: het weer heeft een beslissende invloed op het gedrag van de vogels. Dit betekent dat effectieve maatregelen, afhankelijk van het weer, van jaar tot jaar zullen verschillen. In de Ronde Hoep waren gelukkig veel agrariërs bereid op het laatste moment bij het maaïen op percelen met gruttogezinnen stroken gras te laten staan, zodat de kuikens de kans kregen vandaaruit op zoek te gaan naar een betere plek en niet direct naar een kale - en dus gevaarlijke - vlakte werden verjaagd. Het motto voor gruttobescherming is: constant de vinger aan de pols houden en flexibel opereren.

alarmtelling 18 mei 2006

alarmtelling 2 juni 2006

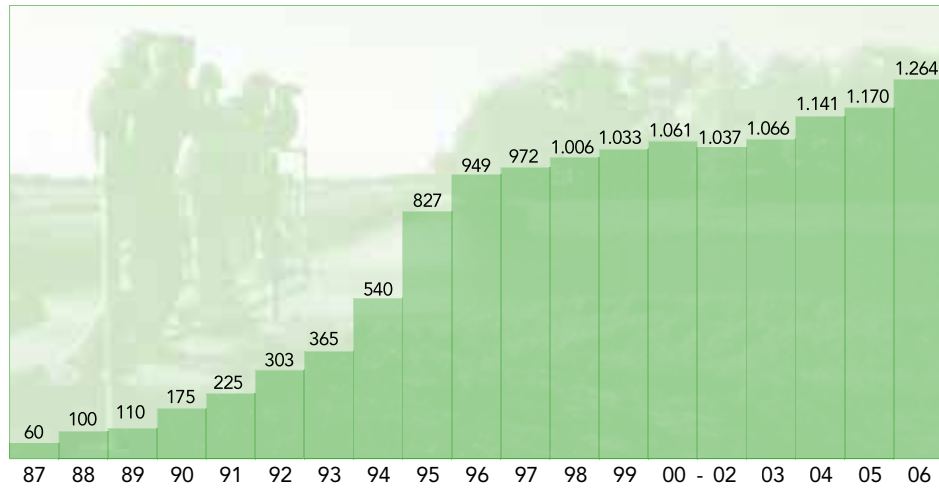
alarmtelling 9 juni 2006

Resultaten van drie opeenvolgende alarmtellingen in de Ronde Hoep

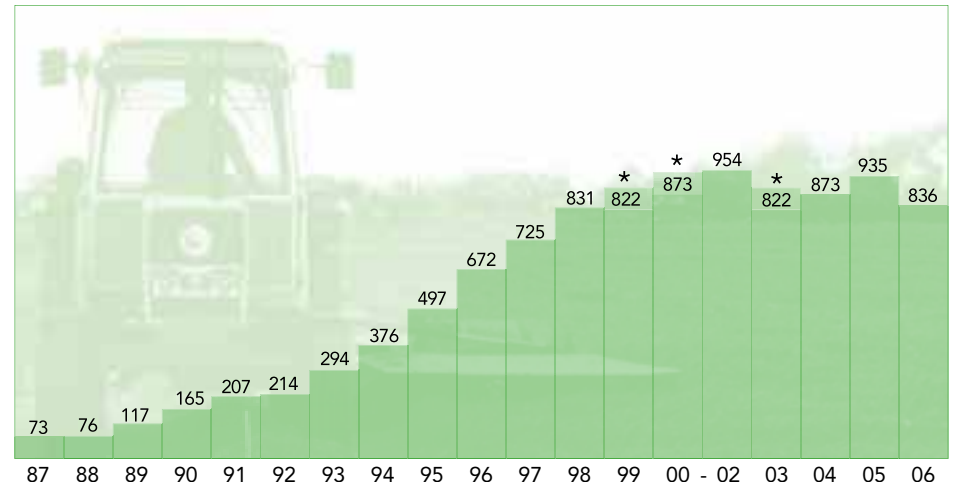
2.5 Overzichten vrijwilligers, bedrijven, hectaren, legsels, beschermingsactiviteiten en vrijwilligersgroepen

De weidevogelbeschermende activiteiten in cijfers over de jaren 1987 tot en met 2006

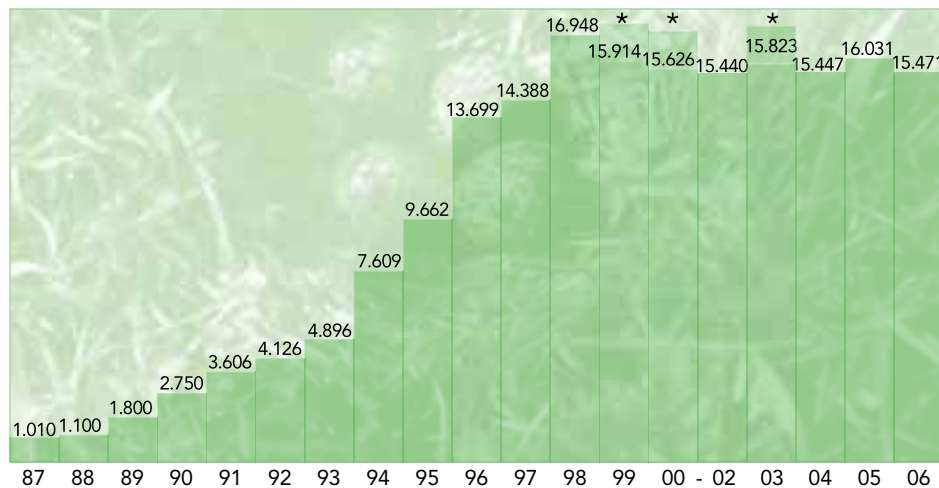
Grafiek 2.1 Aantal vrijwilligers

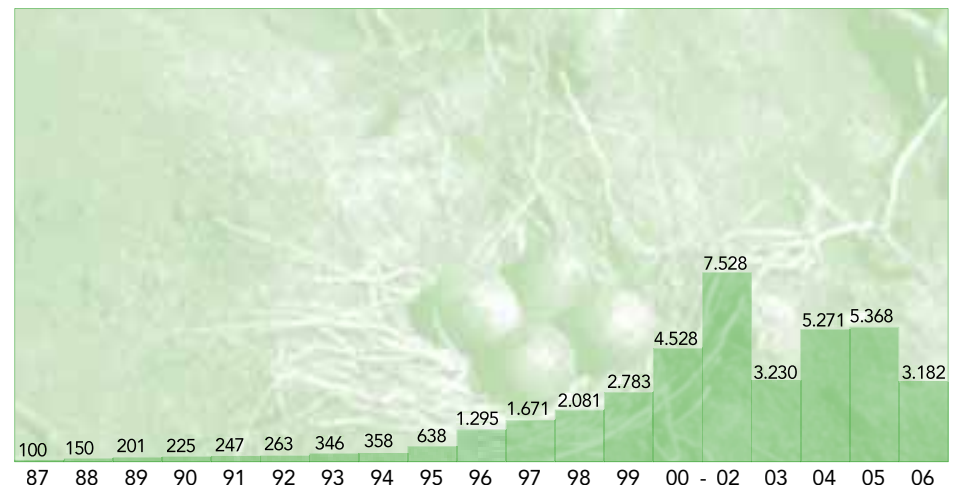
Grafiek 2.2 Aantal meewerkende bedrijven

Grafiek 2.3 Aantal beschermde hectaren grasland

Grafiek 2.4 Aantal beschermde hectaren bouwland en overig land

* Aanvulling bij grafieken 2.2 en 2.3: Doordat in deze jaren de resultaten van enkele agrarische natuurverenigingen niet konden worden opgenomen, lijkt hier een daling te zijn opgetreden. In werkelijkheid waren de aantallen meewerkende bedrijven en beschermde hectaren waarschijnlijk hoger.

Tabel 2.1 Legsels per soort

	resultaat					verlies					
	totaal	bekend	uitgekomen	% uitgekomen	niet uitgekomen	predatie	beweiden	werkzaamheden	verlies	overige	onbekend
Bergeend	16	12	12	100.00	0						
Bontbekplevier	4	4	3	75.00	1				1		
Br kiekendief	1	1	1	100.00	0						
Brandgans	4	4	0	0.00	4				4		
Canadese gans	6	6	6	100.00	0						
Fazant	1	1	1	100.00	0						
Fuut	3	3	3	100.00	0						
Gele kwikstaart	34	34	30	88.24	4	2			2		
Graspieper	4	2	1	50.00	1		1				
Grauwe gans	16	14	10	71.43	4	3			1		
Grutto	3.091	2.669	1.993	74.67	676	423	18	35	119	1	80
Kemphaan	3	2	0	0.00	2		1		1		
Kievit	8.878	7.898	6.058	76.70	1.840	1.217	36	110	284	24	169
Kluut	17	14	11	78.57	3	3					
Knobbelzwaan	29	26	15	57.69	11				10		1
Kokmeeuw	1	1	0	0.00	1	1					
Krakeend	43	39	32	82.05	7	4			2		1
Kuifeend	39	35	25	71.43	10	6		1	2		1
Meerkoet	308	268	228	85.07	40	29	2		4		5
Nijlgans	3	3	2	66.67	1				1		
Patrijs	4	3	1	33.33	2				2		
Scholekster	2.372	2.029	1.603	79.00	426	262	14	30	67	5	48
Slobeend	224	193	135	69.95	58	29	1	4	23		1
Tafeleend	3	2	1	50.00	1	1					
Tureluur	1.535	1.314	1.021	77.70	293	179	10	12	50	4	38
Veldleeuwerik	31	27	21	77.78	6	2			3		1
Visdief	25	23	14	60.87	9	8					1
Waterhoen	20	18	16	88.89	2	2					
Watersnip	7	6	5	83.33	1	1					
Wilde eend	317	267	174	65.17	93	54		7	17		15
Witte kwikstaart	1	0									
Zomertaling	13	12	10	83.33	2	1				1	
Totaal	17.053	14.930	11.432	76.57	3.498	2.227	83	199	593	35	361
Percentage van bekend resultaat			76.57		23.43	14.92	0.56	1.33	3.97	0.23	2.42

Het alarmtellen is een speciale techniek die enige ervaring vereist.

Weidevogelbeschermingsgroepen in Noord-Holland

Tabel 2.2 Beschermingsactiviteiten

	Totaal	AA	BM	GB	NB	OM	OV	PE	RS	ZP
 Bergeend	1					1				
 Bontbekplevier	4		1					1	1	1
 Fuut	1					1				
 Gele kwikstaart	3			1		1			1	
 Grutto	523		128	8	94	177	13	26	57	20
 Kievit	2.406	28	590	243	268	137	150	463	237	290
 Kluut	1		1							
 Knobbelzwaan	4		3			1				
 Krakeend	16		5		3	4	2		2	
 Kuifeend	14				5	8	1			
 Meerkoet	24		5		4	7	3	2	3	
 Patrijs	4		1		1	1			1	
 Scholekster	651	39	107	104	100	93	36	80	25	67
 Slobbeend	53		8		12	25	1	2	3	2
 Tafeleend	3						3			
 Tureluur	295		71	4	85	92	6	10	22	5
 Veldleeuwerik	3				2	1				
 Visdief	1				1					
 Watersnip	1				1					
 Wilde eend	47		5	1	10	12	4	7	3	5
 Zomertaling	2					2				
Totaal	4.057	67	925	361	586	563	219	591	355	390

AA = bij aanaarden
 BM = bij bemesten
 GB = bij gewasbescherming
 NB = bij beweiden
 OM = bij maaien
 OV = bij overige activiteiten
 PE = bij ploegen en/of eggen
 RS = bij rollen en/of slepen
 ZP = bij zaaien en/of poten

1 Alkmaar e.o.

Jan ter Heerdt
 Terbochlaan 26
 1811 DD Alkmaar
 072 - 512 0559

2 Heiloo

Harry Elzinga
 De Ronge 52
 1852 XD, Heiloo
 072 - 533 1264

3 Amsterdam Zuidoost

Arlette de Vroom
 Leerdamhof 162
 1108 BP Amsterdam Z.O.
 020 - 697 2959

4 Assendelft

Piet Grotenhuis
 Hornlaan 4
 1566 VM Assendelft
 075 - 687 5925

5 Behoud Hekslootpolder

Tom v.d. Boomen
 Koppestokstraat 4
 2014 AP Haarlem
 06 - 557 15 290

6 Castricum

Jan Kuys
 Prinses Margrietstraat 23
 1901 DD Castricum
 0251 - 655 680

7 Den Helder

Fokke Terpstra
 Praamstraat 103
 1784 NL Den Helder
 0223 - 635 363

8 Westelijk Eemgebied

Frits During
 Klaproos 23, 3755 HW Eemnes
 035 - 531 0902

Gert Bieshar

Zevenenderdrift 16, 1251 RC Laren
 035 - 531 1002

9 Heemskerk

Ger Stoker
 Titus Brandsmastraat 24
 1964 BK Heemskerk
 0251 - 244 527

10 IVN-Amstelveen

Aad van Paassen
 Ruys de Beerenbroucklaan 44
 1181 XT Amstelveen
 020 - 641 2548

11 IVN-Westfriesland

Gé Bentvelsen
 Nuwendorn 97
 1613 LH Grootebroek
 0228 - 514 568

Winnar Gouden Grutto

12 Krommeniërwoudpolder

J. M. Esser
Tritonlaan 10,
1562 ZP Krommenie
075 - 628 5695

13 Vogelwacht Zaanstreek

Onno Steendam
Molenpad 10
1546 LC Jisp
075 - 642 8828

14 Eilandspolder

Monique van Hoogstraten
Boeijerstraat 1
1483 TG De Rijp
0299 - 674 516

15 Noorderkoggen

Harry Vrieze
Molenstraat 3
1655 KC Sijbekarspel
0229 - 591 618

16 Obdam/Hensbroek e.o.

Simon Dingerdis
Akkerstraat 3
1713 TC Obdam
0226 - 452 663

17 Ouderkerk

E. van de Berg
Sluisvaart 150
1191 HH Ouderkerk a/d Amstel
020 - 496 4696
www.sso-ouderkerk.nl

18 Schagen (Tringa)

Ben de Wit
Tulpstraat 13
1756 AP 't Zand
0224 - 591 403

19 Oosterzijpolder

Peter Scholten
Dompvloedlaan 20
1851 NP Heiloo
072 - 533 6397

20 Spaarnwoude

Martin Ikelaar
Rosenholm 42
2133 EL Hoofddorp
023 - 5631 239

21 Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland

Wim Tijssen
Koemarkt 51-53
1441 DB Purmerend
0299 - 437 463

22 Texel

Giel Witte
Noordwester 39
1791 HE Den Burg
0222 - 313 895

23 VWG-Uitgeest

Nico Limmen
Grote Weid 5
1911 RW Uitgeest
0251 - 310 734

24 Weilanden Henk Al

Bob van Duin
Uranuslaan 40
1562 XR Krommenie
075 - 628 7445

25 Vechtstreek

Tina van Putten
Hobbemalaan 14
1399 EV Muidersberg
0294 - 261 994

26 Westzijderveld Zuid-Oost

Herman Hop
J. Bouwmeesterstraat 25
1205 PM Zaandam
075 - 6353 636

Klaas van 't Veer
Westzaanerdijk 246
1507 AN Zaandam
075 - 615 6116

27 Westzaan

Aat Schoen
Jac. v. Waertstraat 66
1551 CL Westzaan
075 - 628 2528,

G. Groot
J.J. Allanstraat 170
1551 RP Westzaan,
075 - 614 3992

28 Nauerna

M. Roos
Burg. Versteegenstraat 26
1551 TD Westzaan
075 - 628 7214

29 Wieringen

Marco van der Lee
Buurtje 30
1619 JS Andijk
0228 - 597190

30 Zwanenburg (Haarlemmermeer)

Bart Vink
Wethouder Rijkeboerweg 89
1165 NK Halfweg
020 - 497 2200

31 Landschap Noord-Holland - Hempolder

Ayolt Ekkes,
Arjan Postma
Chris Rost
Hemweg 1
1921 AM Akersloot
0251 - 321 134

3. Provinciaal weidevogelmeetnet in 2006

Kees Scharringa en Ron van 't Veer

De zomertaling is een van de allergevoeligste weidevogels en het aantal broedparen in het meetnet is op twee handen te tellen.

Het weidevogelmeetnet Noord-Holland is één van de oudste in ons land. Vanaf 1987 zijn in 51 proefvlakken elk jaar de weidevogels geteld. In 2006 bestond het dus 20 jaar. Tot 2004 werd het weidevogelmeetnet uitgevoerd door de Provincie Noord-Holland. Met ingang van 2005 wordt het uitgevoerd door Landschap Noord-Holland, in opdracht van de Provincie.

3.1 Het weidevogelmeetnet in Noord-Holland

Het Noord-Hollandse meetnet maakt onderdeel uit van het landelijke weidevogelmeetnet binnen het Netwerk Ecologische Monitoring (NEM). Dit is een samenwerkingsverband tussen Rijk (LNV), provincies, het CBS en de Particuliere Gegevensverzamelende Organisaties (PGO's). De coördinatie van dit onderdeel van het NEM berust bij SOVON Vogelonderzoek Nederland.

Van 2500 naar 4200 hectare

Tot en met 2004 bestond het weidevogelmeetnet uit 51 proefvlakken, verspreid over de provincie en bedroeg de totale

oppervlakte ruim 2.500 hectare. In 2005 zijn 22 nieuwe proefvlakken toegevoegd en bestaat het meetnet thans uit 73 proefvlakken met een gezamenlijke oppervlakte van ruim 4.200 hectare. Zie voor de ligging figuur 3.1.

3.2 Aantallen broedparen in 2006

In 2006 zijn binnen het meetnet bijna 4.300 broedparen/territoria van weidevogels vastgesteld. Dat komt neer op gemiddeld 108 broedparen/territoria per 100 hectare cultuurland.

De Kievit is de meest talrijke soort, op de voet gevolgd door de grutto. Scholekster en tureluur volgen op enig afstand. Zie tabel 3.1.

Opvallend is dat de krakeend op dit moment de vijfde plaats inneemt. Deze 'succesoor' is de laatste jaren sterk in opmars en laat slobeend en kuifeend tegenwoordig ver achter zich.

De dichtheden van grutto en tureluur zijn nog betrekkelijk hoog en worden vooral opgeschroefd door de grote aantallen broedparen in het veenweidegebied van Nationaal Landschap Laag Holland. In dit gebied, dat zich bevindt tussen de lijn Alkmaar-Hoorn en het Noordzeekanaal, komen beide soorten geconcentreerd in hoge dichtheden voor. De belangrijkste grote concentratiegebieden zijn het Alk-

maardermeergebied, Polder Westzaan, Polder de Zeevang en de graslanden langs de IJsselmeerkust van Waterland. Concentraties van tureluurs blijken binnen Laag Holland opvallend veel voor te komen in gebieden met kwelinvloed. De dichtheden van de overige weidevogelsoorten zijn lager en worden minder bepaald door de goede broedgebieden in Laag Holland. In het meetnet komt een aantal soorten slechts in beperkt aantal voor. Deze zijn in tabel 4.1 samengevat onder 'overige soorten'. Hiertoe behoren gele kwikstaart (51), kluut (32), visdief (26), zomertaling (8), wintertaling (2), watersnip (2) en kemphen (2). De getallen tussen haakjes zijn de aantallen territoria.

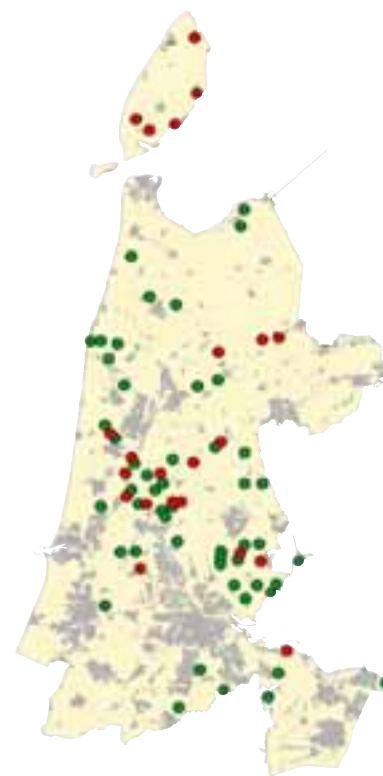
Vergeleken met 2005 is het totaal aantal getelde weidevogels in 2006 zo'n 2% hoger. De grootste bijdrage in dit verschil wordt geleverd door de toename van krakeend en kuifeend. Vooral de toename van 35% bij de krakeend is opmerkelijk. Ook de kievit nam sinds 2005 iets toe; de overige soorten zijn afgenomen. De 2% toename sinds 2005 lijkt mooier dan het is, want de gemiddelde trend blijkt gedurende de periode 2000-2006 voor de meeste soorten negatief te zijn. Als deze trends worden meegenomen dan wijken de aantallen in 2006 niet sterk af van die in 2005. Zie figuur 3.2 en 3.3. Het jaar 2006 is daardoor niet als een afwijkend jaar te beschouwen, ondanks

de sterk wisselende temperatuur en neerslag tijdens de broedtijd.

3.3 Aantalsontwikkelingen van 1990 tot en met 2006

Het weidevogelmeetnet is gestart in 1987. Het ligt dan voor de hand om aantalsontwikkelingen te berekenen over de gehele periode van 20 jaar. In dit overzicht wordt echter 1990 als basisjaar genomen, omdat er in de eerste jaren enkele aanpassingen in de methodiek zijn doorgevoerd. Hierdoor zijn de cijfers van 1987-1989 voor de belangrijkste soorten niet goed vergelijkbaar met die van latere jaren. Voor de lange-termijnanalyses zijn overigens alleen de aantalsontwikkelingen binnen de 51 oorspronkelijke proefvlakken gebruikt. De 22 in 2005 toegevoegde proefvlakken zijn voor dit overzicht buiten beschouwing gelaten.

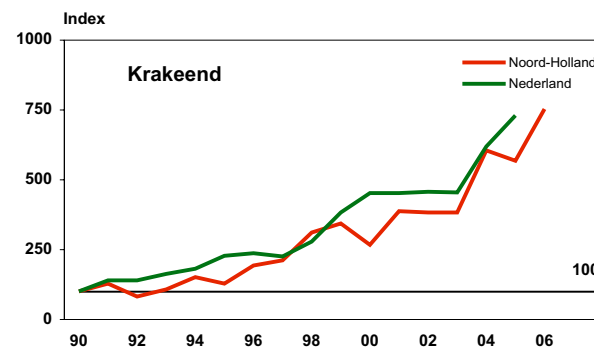
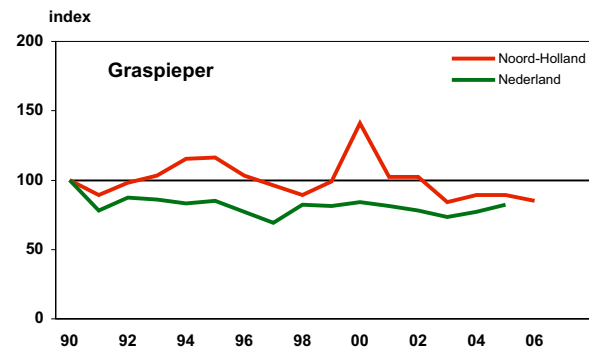
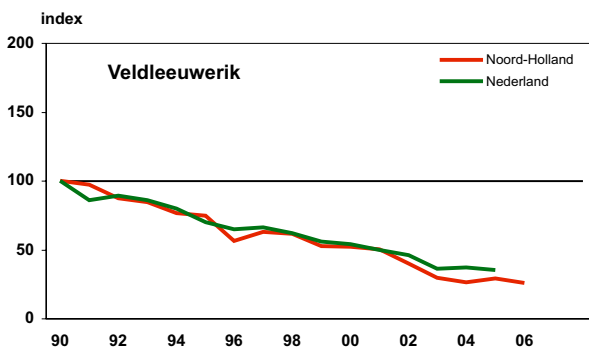
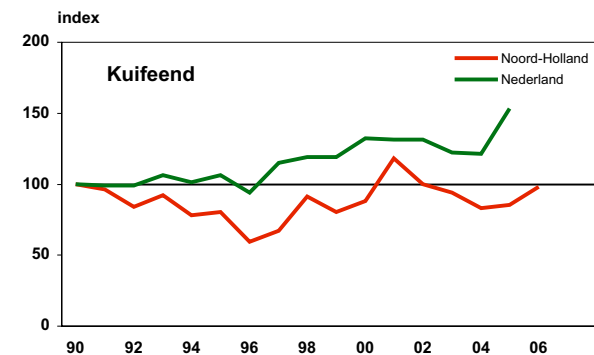
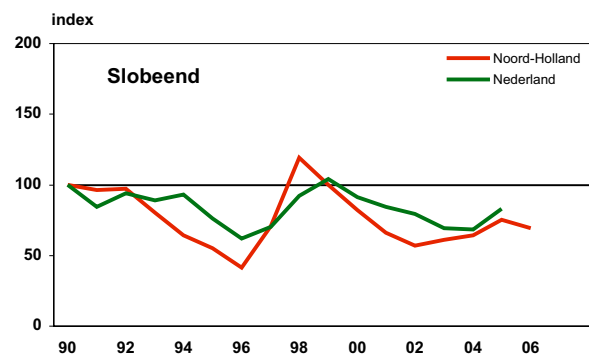
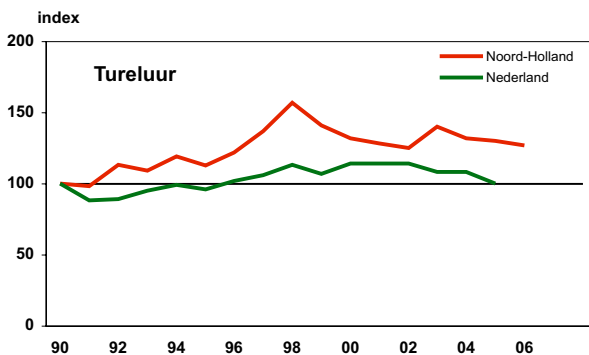
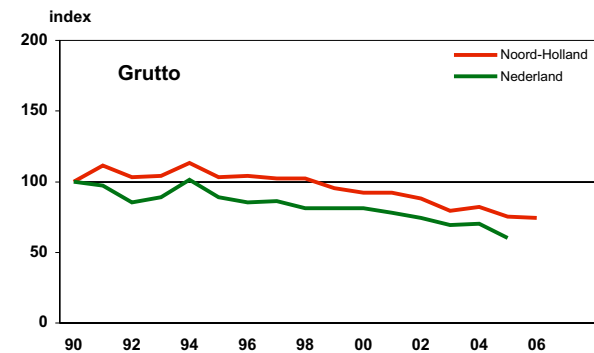
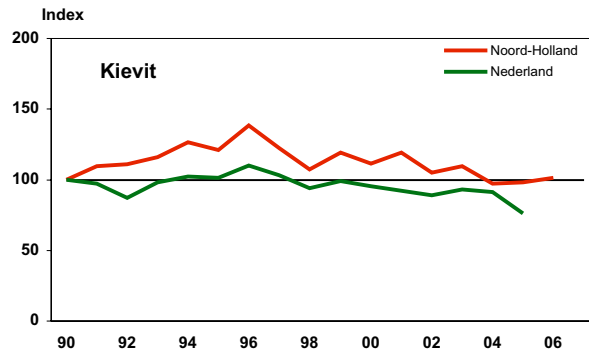
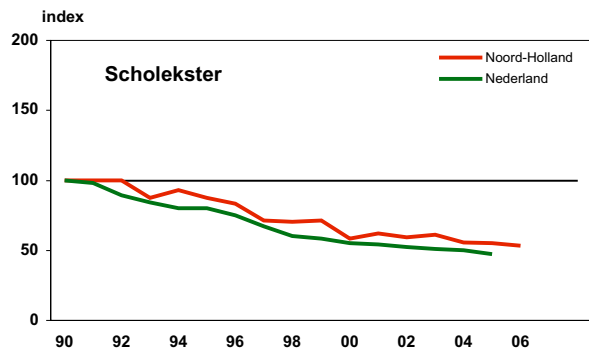
Figuur 3.2 geeft de (ongewogen) trend van negen soorten weidevogels in het Noord-Hollandse meetnet (rode trendlijnen). Ter vergelijking is ook de trend in het landelijke weidevogelmeetnet toegevoegd, tot 2005 (bron: SOVON Vogelonderzoek Nederland). De trends (dat zijn de indexen, waarbij de aantallen in 1990 de 100% basis vormen) zijn berekend met het programma TRIM van het CBS (Pannekoek en Van Strien 2001). Om een

Figuur 3.1
Weidevogelmeetnet Noord-Holland
● bestaande proefvlakken
● uitbreiding 2005

	aantal	dichtheid	verschil met 2005
kievit	1.498	35	+ 4 %
grutto	1.106	26	- 1 %
scholekster	586	14	- 4 %
tureluur	549	13	- 2 %
krakeend	279	6,5	+ 33 %
kuifeend	142	3,3	+ 15 %
slobeend	141	3,3	- 8 %
veldleeuwerik	109	2,6	- 7 %
graspieper	96	2,3	- 4 %
overige soorten	123		
alle soorten	4.622	108	+ 2 %

Tabel 3.1
Aantal broedparen/territoria en dichtheid per 100 ha van de belangrijkste soorten in het weidevogelmeet in 2006 (73 proefvlakken). Tevens is het verschil met 2005 aangegeven.

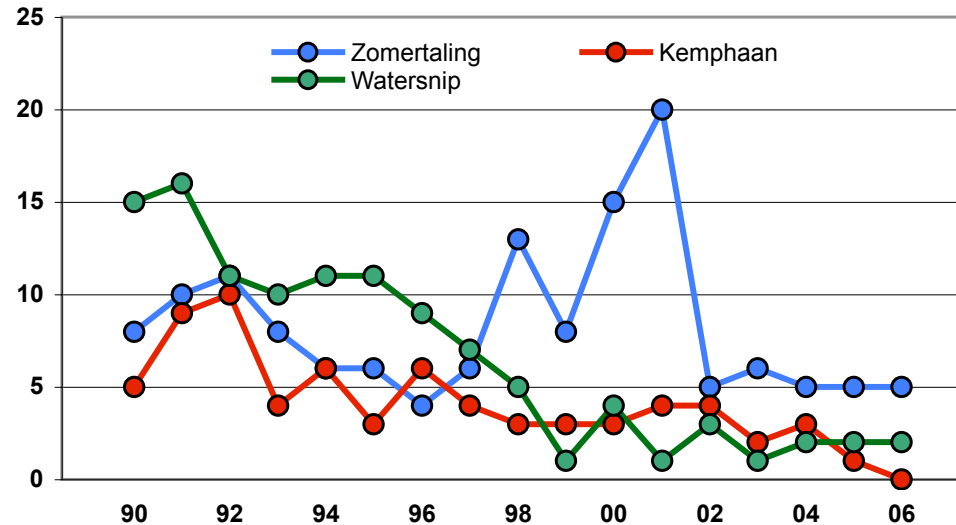

< Links: **Figuur 3.2**

Aantalontwikkelingen (geïndexeerd, waarbij basisjaar 1990 = 100) van negen algemene soorten weidevogels in het weidevogelmeetnet Noord-Holland van 1990-2006 en in het landelijke weidevogelmeetnet (SOVON Vogelonderzoek Nederland) van 1990-2005

Rechts >: **Figuur 3.3**

Vastgestelde aantallen broedparen/territoria van zomertaling, watersnip en broedende kemphennen in het weidevogelmeetnet Noord-Holland van 1990-2006.

indruk te krijgen van trends van enkele schaarse soorten in het meetnet, zijn in figuur 3.3 de jaarlijkse aantallen afgebeeld.

3.4 Aantalsontwikkelingen van de afzonderlijke soorten

Zie figuren 3.2 en 3.3

Scholekster

Over de gehele periode neemt de soort gemiddeld met 4% per jaar af. Het aantal scholeksters in het meetnet bedraagt in 2006 nog maar iets meer dan de helft van het aantal in 1990. De landelijke trend is gelijk aan die in Noord-Holland. De af-

name van scholekster wordt voor een belangrijk deel toegeschreven aan voedselproblemen in de Waddenzee.

Kievit

Tussen 1990 en 1996 neemt de kievit aanvankelijk toe met bijna 3% per jaar. Vanaf 1996 neemt de soort jaarlijks gemiddeld weer met 3% af. Over de gehele periode genomen blijft daardoor het aantal kievitën ongeveer gelijk. De landelijke trend loopt in grote lijnen parallel met de Noord-Hollandse trend. De recente afname wordt onder andere beïnvloed door veranderingen in het klimaat en een ongeschikte graslandstructuur tijdens de broed- en kuikentijd (Both et al., 2005.)

Een te dichte graslandvegetatie en een sterk vervoegde maaidatum blijken ongunstig te zijn. Tussen intensief beheerde graslanden kunnen maispercelen een gunstig broedgebied vormen.

Grutto

Tot 1998 is er sprake van een lichte afname: gemiddeld minder dan 1% per jaar. Na 1998 gaat het ronduit slecht met de soort. De gemiddelde jaarlijkse afname bedraagt vanaf dat moment 4%. Het aantal grutto's in het meetnet is in 2006 ongeveer 75% van het aantal in 1990. Als de huidige negatieve trend aanhoudt, is het aantal binnen het meetnet en dus in Noord-Holland rond 2015

gehalveerd ten opzichte van 1990. Deze achteruitgang speelt zich ook af op landelijk niveau: de trends van het Noord-Hollandse en het landelijke meetnet vertonen een grote gelijkheid.

Tureluur

Tot aan 1998 vertoont deze soort een opmerkelijke toename van gemiddeld 4% per jaar. Vanaf dat jaar neemt de soort weer iets af. Per saldo kan echter wel geconcludeerd worden dat er in 2006 ongeveer 25% meer tureluurs in het meetnet broedden dan in 1990. Opvallend is dat de Noord-Hollandse trendlijn aanzienlijk positiever is dan de landelijke. Dit betekent dat de landelijke toename voor een belangrijk deel te danken is aan de Noord-Hollandse cijfers.

Slobeend

Deze soort vertoont wat men noemt een 'jojo-trendlijn', met een diep dal in 1996 en een sterke piek in 1998. Tussen 1990 en 1995 halveerden de aantallen, waarna de soort in twee jaar tijd weer terugkwam tot boven het niveau van 1990. Daarna volgt opnieuw een daling. Over de gehele periode gemeten is er sprake van een achteruitgang met een gemiddelde afname van minder dan 2% per jaar. Anno 2006 is het aantal slobeenden in het meetnet ruim 30% lager dan in 1990. De landelijke trend fluctueert ook duidelijk, zij het wat minder sterk dan in Noord-

De watersnip is een uiterst schuwe vogel, buitengewoon gevoelig voor verstoring en menselijke activiteit. De soort komt vrijwel niet meer voor in het weidevogelmeetnet.

Holland. Dit heeft vooral te maken met het 'dempende effect' van het grotere aantal proefvlakken in het landelijke meetnet.

Kuifeend

De trendlijn van deze soort vertoont enige gelijkenis met die van de slobbeend. Het dal is wat minder uitgesproken en de daarop volgende toename is minder groot en beslaat een langere periode. Na 2001 nemen de aantallen weer af. Over de gehele periode is in Noord-Holland echter geen duidelijke trend waarneembaar: het aantal kuifeenden in het meetnet is in 2006 ongeveer gelijk aan dat in 1990. Landelijk gezien vertoont de kuifeend daarentegen een duidelijke positieve trend: in de periode 1990-2005 neemt de soort in ons land met ruim 2% per jaar toe. Deze toename speelt zich kennelijk buiten Noord-Holland af.

Veldleeuwerik

Deze soort is het nationale zorgenkindje onder de weidevogels. Tussen 1990 en 2006 is het aantal veldleeuweriken in het meetnet met 75% gedaald. Het aantal proefvlakken waar de soort werd vastgesteld daalde van 48 in 1990 naar 17 in 2006. Als de gemiddelde jaarlijkse afname van 8% doorzet, zal de veldleeuwerik rond 2015 letterlijk gedecimeerd zijn ten opzichte van 1990. De landelijke trend is gelijk aan de Noord-Hollandse trend.

Graspieper

Als we de merkwaardige piek in 2000 weglaten, gebeurt er niet zoveel met de graspieper in het weidevogelmeetnet. Alleen de laatste paar jaar is er een lichte afname te bespeuren. Het aantal in 2006 ligt 16% lager dan dat in 1990. De landelijke trend fluctueert veel minder door demping door grotere aantallen, maar vertoont wel dezelfde tendens van een lichte achteruitgang van minder dan 1% per jaar.

Krakeend

Sinds 1990 is het aantal krakeenden in het meetnet met bijna 800% toegenomen. Tot 2000 vertoont de soort een gemiddelde jaarlijkse toename van 8%, na 2000 wordt dit zelfs 12%. Als dit zo door gaat, zal de stand rond 2015 verdrievoudigd zijn ten opzichte van de huidige aantallen. Ook buiten Noord-Holland gaat het soort voor de wind, want de landelijke trend is identiek aan die in Noord-Holland.

Zomertaling

Het verloop van de aantallen zomertalingen vertoont veel overeenkomst met de trendlijn van de slobbeend en de kuifeend. Kennelijk worden de aantallen deels bepaald door gemeenschappelijke factoren. Ook deze soort beleeft een dieptepunt in 1996, gevolgd door een toename. Na 2000 gaat het minder goed met de soort en worden er per jaar nog maar 5

tot 6 paar zomertalingen in het meetnet vastgesteld.

Kemphaan

Voor het eerst sinds de start van het meetnet broedden er in 2006 geen kemphenen meer in het 'oude' meetnet. Gegevens van buiten het meetnet geven ook een weinig rooskleurig beeld. De vraag is niet of, maar wanneer de soort als broedvogel uit Noord-Holland en Nederland verdwijnt.

Watersnip

Tot 1996 werden er jaarlijks meer dan 10 territoria van watersnippen vastgesteld. Na 1996 loopt dit aantal sterk terug en de laatste zes jaar zijn het er nog maar 1 tot 3.

Gele kwikstaart (niet afgebeeld)

Deze soort vertoont in Noord-Holland een negatieve trend. In de periode 1990-2000 bedraagt het jaarlijkse gemiddelde ongeveer 64 territoria, met een minimum van 49 en een maximum van 93. Na 2000 bedroeg dit gemiddelde nog maar 36 (minimum 27 en maximum 46). De gele kwikstaart broedt binnen het Noord-Hollandse meetnet vooral op akkerpercelen.

3.5 Samenvattend: elk jaar minder weidevogels

Samengevat kan geconcludeerd worden dat in de periode 1990-2000 drie van de

negen algemenere weidevogelsoorten in aantal achteruit zijn gegaan: scholekster, grutto en veldleeuwerik. Krakeend en tureluur nemen toe en de overige vier soorten vertonen geen duidelijke trend.

Voor de periode 2000-2006 is de situatie beduidend negatiever. Op dit moment is de trend bij zes algemene soorten licht tot sterk negatief. Het betreft achtereenvolgens de soorten veldleeuwerik, graspieper, grutto, kievit, scholekster en tureluur. (Zie ook Scharringa en Van 't Veer 2006.)

Het meest alarmerend is de situatie van kievit, grutto en graspieper. Deze drie soorten, die in de eerdere periode stabiel bleven of slechts een geringe afname vertoonden, nemen nu met 4% tot 5% per jaar af!

De eerdere toename van de tureluur is gestopt en veldleeuwerik gaat nog steeds met meer dan 10% per jaar achteruit.

Gelukkig zijn er ook enkele lichtpuntjes: de aantallen van kuifeend zijn stabiel gebleven en de toename van de krakeend gaat onverminderd in hoog tempo voort.

Door sterke aantalfluctuaties kan voor de slobeend voor beide perioden geen trend worden bepaald. Sinds 2000 is er sprake van een lichte jaarlijkse afname van 1 tot 2%, maar de aantallen fluctueren der-

mate, dat de trend in de komende jaren weer geheel anders kan zijn. Zie figuur 3.2.

Totale jaarlijkse afname van 3%

Dat het vooral sinds 2000 niet goed met de weidevogels gaat, blijkt ook uit de trend van het totale aantal weidevogels in het meetnet. In de periode 1990-2000 neemt dit aantal jaarlijks gemiddeld met minder dan 1% af. Met andere woorden: de afname van sommige soorten wordt gecompenseerd door de toename van andere soorten (met name krakeend). Na 2000 gaat dat niet meer op. Het totale aantal weidevogels vertoont nu een jaarlijkse afname van 3%.

Ook kievit en grutto verdwijnen

In de jaren negentig was de trend van een aantal soorten weidevogels in Noord-Holland gemiddeld positiever dan die in andere delen van ons land. (Zie Scharringa 2003.) Helaas steekt Noord-Holland op dit moment niet meer gunstig af ten opzichte van de landelijke situatie. Sinds 2000 blijken de meeste weidevogelsoorten in aantal af te nemen.

De kentering in de trend van de twee algemeenste soorten, kievit en grutto, is extra zorgwekkend. Ondanks alle inspanningen, waaronder nestbescherming, reservaatbeheer en mozaïekbeheer, ne-

men kievit en grutto met respectievelijk 3% en 4% per jaar af. Omgerekend betekent deze achteruitgang dat er sinds 2000 jaarlijks zo'n 400 paar grutto's en 700 paar kieviten uit onze provincie verdwijnen.

3.6 Literatuur

Pannekoek, J. en A. van Strien, 2001. *TRIM 3 Manual*. (Trends and Indices for Monitoring data). Centraal Bureau voor de Statistiek, Voorburg.

Scharringa, C.J.G., 2003. *Weidevogels onder druk (1&2)*. Tussen Duin en Dijk 2: 4-8 en 18-21.

Scharringa, C.J.G. & R. van 't Veer, 2006. *Weidevogeltrends in Noord-Holland*. De Levende Natuur (3): 81 – 85.

Both C., Piersma T. & Roodbergen S.P., 2005. *Climate change explains much of the 20th century advance in laying date of Northern Lapwing Vanellus vanellus in The Netherlands*. Ardea 93(1): 79–88.

4. Provinciaal weidevogelonderzoek Laag Holland 2006

Ron van 't Veer en Kees Scharringa

Nog broeden er kemphebben in Laag Holland, maar opgewonden hanen met opzette nekveren worden alleen nog gezien tijdens de doortrek naar het noorden. De vaste toernooiplaatsen zijn verdwenen.

In 2005 verschenen alarmerende berichten over een snelle teruggang van weidevogels in Noord-Holland, in het bijzonder in Waterland en de Zaanstreek (Zie Teunissen & Soldaat, 2005). Deze informatie was afkomstig uit het provinciale weidevogelmeetnet en deels afgeleid uit lokale veldindrukken. Dit alarmerende bericht zorgde plaatselijk tevens voor verwarring, omdat in 2005 ook bekend was dat het in sommige gebieden juist heel goed ging met de weidevogelstand. Gaat het inderdaad zo slecht met de weidevogels, of zijn er nog steeds gebieden waar het voor weidevogels goed toeven is? En wat kunnen we dan van deze goede gebieden leren? Vanwege deze vragen, maar ook vanwege de alarmerende ontwikkelingen, ontstond de behoefte om zo snel mogelijk de actuele weidevogelstand in Laag Holland nauwkeurig in beeld te brengen.

4.1 Een uniek samenwerkingsproject

Door samenwerking van verschillende partijen, Provincie, reservaatbeheerders en agrarische natuurverenigingen werd het in 2006 mogelijk om de belangrijkste graslanden van Laag Holland in één keer in kaart te brengen. Bij dit unieke samenwerkingsproject waren naast Landschap Noord-Holland de volgende organisaties betrokken: Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, de agrarische natuurverenigingen Tussen IJ en Dijken, Waterland en West-Friesland, Natuurlijk Platteland West en stichting De Hooge Weide.

Onder regie van Landschap Noord-Holland zijn van begin april tot aan eind juni de weidevogels door veldmedewerkers van het ecologisch adviesbureau Van der Goes & Groot in kaart gebracht. In totaal is een oppervlak van zo'n 30.000 hectare geïnventariseerd, waarvan ruim 27.000 hectare binnen het Nationaal Landschap. Voor een overzicht van het geïnventariseerde gebied, zie figuur 4.1.

4.2 Broedterritoria in kaart gebracht

Het gehele landelijk gebied van Laag Holland is in 2006 geïnventariseerd op weidevogels met uitzondering van stede-

lijk gebied, de Beemster, het noordelijk deel van de Schermer en de Westwouderpolder. De Beemster en het noordelijk deel van de Schermer zijn niet geïnventariseerd vanwege de zeer lage dichtheden aan weidevogels (<20 paar per 100 ha). Buiten de begrenzing van Nationaal Landschap Laag Holland zijn onder andere de Purmer en de graslanden langs de duinzoom van Castricum en Heemskerk geïnventariseerd. Van de Westwouderpolder zijn gedetailleerde tellingen uit 2005 gebruikt.

De inventarisatie is verricht volgens de SOVON-methode van territoriumkartering. Hierbij worden tijdens vijf bezoeken, lettend op het gedrag van de vogels, de broedterritoria in kaart gebracht. Op basis van voldoende geldige waarnemingen wordt dan per soort een territoriumkaart gemaakt. De gevonden aantallen kunnen worden omgerekend in broedparen per 100 hectare. Dat geeft een indicatie van de dichtheid van broedparen. Behalve naar soorten en aantallen weidevogels, is er ook gekeken naar de diverse beheervormen in het gebied. Analyses van de invloed van beheervormen zullen in de loop van 2007 worden uitgevoerd. Hierbij wordt samenwerking gezocht met landelijk deskundigen om de resultaten wetenschappelijk te onderbouwen.

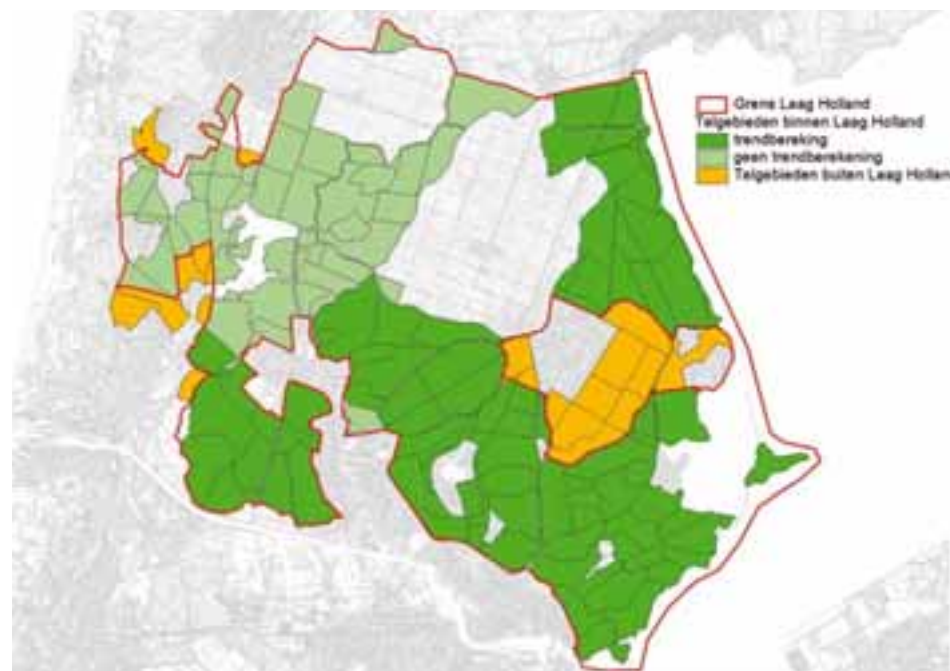
4.3 Vier cruciale vragen

Het Laag Holland onderzoek heeft zich toegespitst op verspreiding en dichtheden van weidevogels, waarbij tevens naar trends en beheervormen is gekeken.

De cruciale vragen hierbij waren:

- 1 Wat zijn de ontwikkelingen in de weidevogelstand sinds 1999?
- 2 Welke gebieden behoren op dit moment tot de goede en slechte weidevogelgebieden?
- 3 Welke factoren bepalen de gebiedskwaliteit voor weidevogels?
- 4 Wat is de effectiviteit van de gevoerde beheersvormen (agrarisch natuurbeheer, reservaatbeheer, regulier beheer, legselbescherming)?

In dit overzicht wordt vooral ingegaan op de aangetroffen dichtheden, verspreiding en de ruimtelijke ligging van de goede en minder goede weidevogelgebieden in Laag Holland. Ook is gekeken naar verschillen in dichtheden tussen natuurgebieden en gebieden met agrarisch natuurbeheer en regulier agrarische beheer. Vanwege de beperkte oppervlakte is het particulier natuurbeheer meegenomen bij de natuurgebieden.

Figuur 4.1
Weidevogelinventarisatie Nationaal Landschap Laag Holland 2006: overzicht van de geïnventariseerde weidevogelgebieden.

Omdat een groot deel van de totale Europese populatie van de grutto in ons land broedt, neemt de soort een bijzondere plaats in bij de weidevogelbescherming.

4.4 Resultaten in aantallen en dichtheden

Aantallen

Omdat er momenteel beleidsmatig veel aandacht bestaat voor de weidevogels van Laag Holland, beperken wij ons in dit verslag tot de gebieden binnen de begrenzing van het Nationaal Landschap. De weidevogelarme gebieden van de Beemster en het akkergebied van de Schermer zijn niet in de berekening meegenomen.

Gebieden buiten de begrenzing van Laag Holland, zoals de Purmer, zijn eveneens buiten de berekening gehouden.

Tabel 4.1 geeft een overzicht van de aantallen en dichtheden per 100 hectare die in 2006 op cultuurgrasland en bouwland werden aangetroffen .

De gezamenlijke dichtheid van zowel alle meetsoorten als de kritische soorten wordt gebruikt voor de kwalificatie van weidevogelgraslanden. Deze dichtheids-cijfers worden tevens gebruikt voor het vaststellen van beheersubsidies. Voor een overzicht van de diverse criteria, zie Tabel 4.2. Onder 'alle soorten' worden alle genoemde soorten in tabel 4.1 verstaan die als meetsoort zijn opgenomen in de subsidieregelingen Natuurbeheer en Agrarisch Natuurbeheer. De subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer kent twee extra

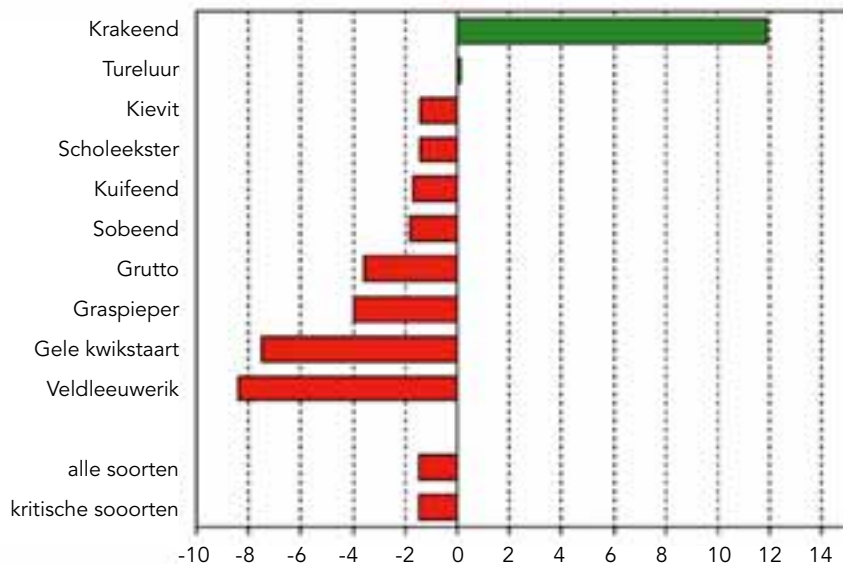
	aantal	dichtheid per 100 ha
kievit	9.574	35
scholekster	2.833	10
grutto	6.254	23
tureluur	2.823	10
watersnip	51	0,2
kemphaan	8	< 0,1
slobeend	943	3,4
krakeend	2.395	9
kuifeend	696	2,5
wintertaling	22	0,1
zomertaling	55	0,2
veldleeuwerik	513	1,9
graspieper	386	1,4
gele kwikstaart	240	0,9
kluut	65	0,2
visdief	124	0,4
zwarte stern	4	< 0,1
alle soorten	26.986	98
kritische soorten	14.597	53
geïnventariseerd netto oppervlak grasland en akkerland: 27.455 ha		

Tabel 4.1

Aantal broedparen (territoria) en dichtheid per 100 hectare cultuurland van weidevogels in Laag Holland in 2006.

Kwalificatie	Alle soorten Aantal per 100 ha	Kritische soorten Aantal per 100 ha
Zeer soortenrijk weidevogelgebied	≥ 100	≥ 50
Soortenrijk weidevogelgebied	≥ 75	≥ 35
Belangrijk algemeen weidevogelgebied	≥ 50	≥ 20
Algemeen weidevogelgebied	≥ 25	≥ 0

Tabel 4.2
Overzicht kwalificatie weidevogelgraslanden volgens de subsidieregeling Natuurbeheer (SN) en Agrarisch Natuurbeheer (SAN)

Figuur 4.2
Jaarlijkse aantalsverandering (in %) van 10 meetsoorten.
■ Toename ■ Afname

meetsoorten die niet genoemd worden in de regeling Natuurbeheer, namelijk visdief en zwarte stern. Naast deze totaalijst van 'alle soorten', wordt ook nog een categorie 'kritische soorten' onderscheiden. Dit zijn alle genoemde meetsoorten met uitzondering van Kievit en scholekster.

Uit het overzicht van tabel 4.1 blijkt, dat in het gehele geïnventariseerde gebied van Laag Holland de broeddichtheid van alle weidevogelsoorten bijna 100 broedparen per 100 hectare bedraagt. Het gemiddeld aantal kritische soorten bedraagt in het gehele gebied ruim 50 broedparen per 100 hectare. Deze aantallen zijn zeer hoog en konden vergeleken worden met een andere grootschalige inventarisatie die in Noord-Holland in 2006 heeft plaatsgevonden. In het kader van de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer zijn in alle weidevogelgraslanden met agrarisch natuurbeheer namelijk de weidevogels geteld (Teunissen & Wymenga 2007). Uit dit onderzoek kan worden afgeleid dat de hoogste gemiddelde broeddichtheden binnen het Agrarisch Natuurbeheer worden bereikt in Laag Holland. Belangrijker is echter de trend van de vogelsoorten: uit het onderzoek blijkt dat deze voor de meeste weidevogelsoorten in Laag Holland negatief uitvalt. Zie de volgende paragraaf.

Trends sinds 1999

Doordat een groot oppervlak van het in 2006 geïnventariseerde gebied eveneens is geïnventariseerd in de periode 1999-2001 (figuur 4.1), is het mogelijk om de aantallen te vergelijken. Zo krijgen we een indruk van de aantalsontwikkeling gedurende de laatste 5 tot 7 jaar.

Van 10 meetsoorten is de jaarlijkse procentuele verandering berekend en afgebeeld in figuur 4.2.

Uit deze figuur blijkt onmiddellijk dat de ontwikkeling van de weidevogels in Laag Holland zorgelijk is. Met uitzondering van de tureluur en de krakeend, gaan vrijwel alle weidevogelsoorten in Laag Holland in aantal achteruit. Veldleeuwierik en gele kwikstaart vertonen momenteel de grootste afname. Uitgaande van de gebiedsdekkende inventarisaties bedraagt de jaarlijkse afname meer dan 8%.

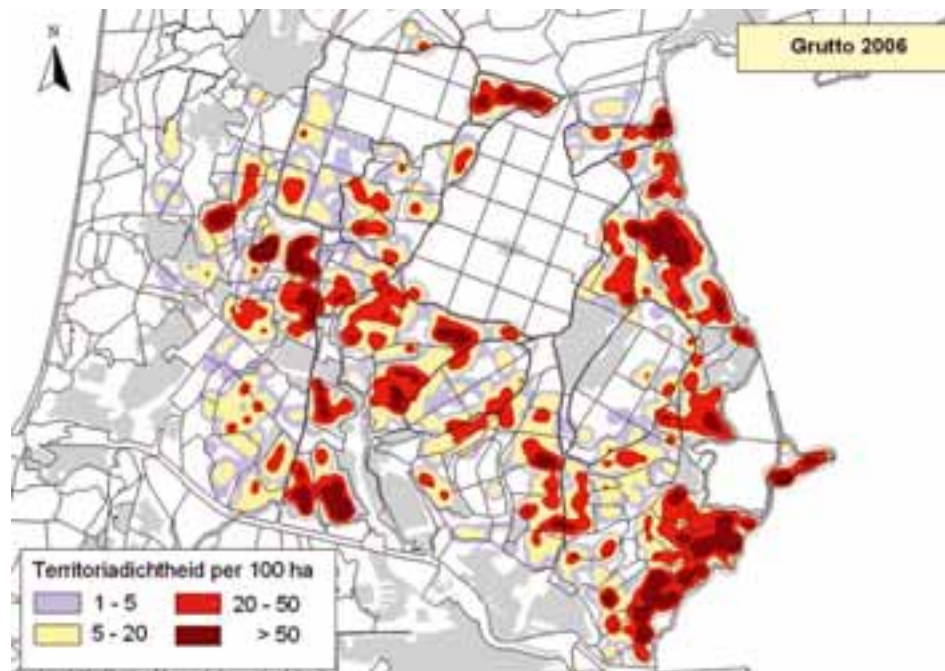
Ook bij grutto en graspieper is een snelle achteruitgang te zien. Uit de inventarisatie blijkt dat grutto met bijna 4% per jaar afneemt. Zelfs een algemene soort als de Kievit neemt in Laag Holland ruim 1,5% per jaar af.

De huidige achteruitgang stelt de beheerders voor een moeilijke opgave. Het landelijk actieprogramma heeft namelijk als uitgangspunt dat de aantallen na 2010 niet meer zullen dalen. Gezien het hoge tempo van achteruitgang, zal in de komende vier jaar duidelijk moeten worden

waardoor de daling wordt veroorzaakt. En, nog belangrijker, met welk effectief beheer de achteruitgang van soorten als grutto en veldleeuwerik kan worden stopgezet.

Grutto in Laag Holland

De grutto gaat op de zangvogels na op dit moment het snelst achteruit en de ontwikkeling van de gruttopopulatie is weinig rooskleurig. Toch voldoen de dichtheden nog steeds aan landelijke criteria, zoals geformuleerd in het landelijk actieprogramma 'Een rijk weidevogellandschap' (De Graaf & Laporte 2006). Dit actieprogramma gaat uit van het inrichten van leefgebieden voor kritische weidevogelsoorten met een gruttodichtheid van minimaal 20 broedpaar per 100 hectare. Geconcludeerd kan worden dat ondanks de neergaande trend van de grutto, het landelijk criterium in de meeste gebieden van het Nationaal Landschap Laag Holland nog wordt gehaald (zie figuur 4.3). Dit biedt hoop op de toekomst. Uit een eerste analyse van de 25 beste gruttogebieden in Laag Holland, met stabiele of vooruitgaande aantallen, bleek dat het tijdstip van maaien een rol speelt. In de goede gruttogebieden van Laag Holland is rond 1 juni minder dan 25% van het oppervlak gemaaid (zie figuur 4.4). In dit soort gebieden zijn de omstandigheden voor opgroeiende kuikens gunstig.

Figuur 4.3
Dichtheidskaart van de grutto in 2006 in Laag Holland.

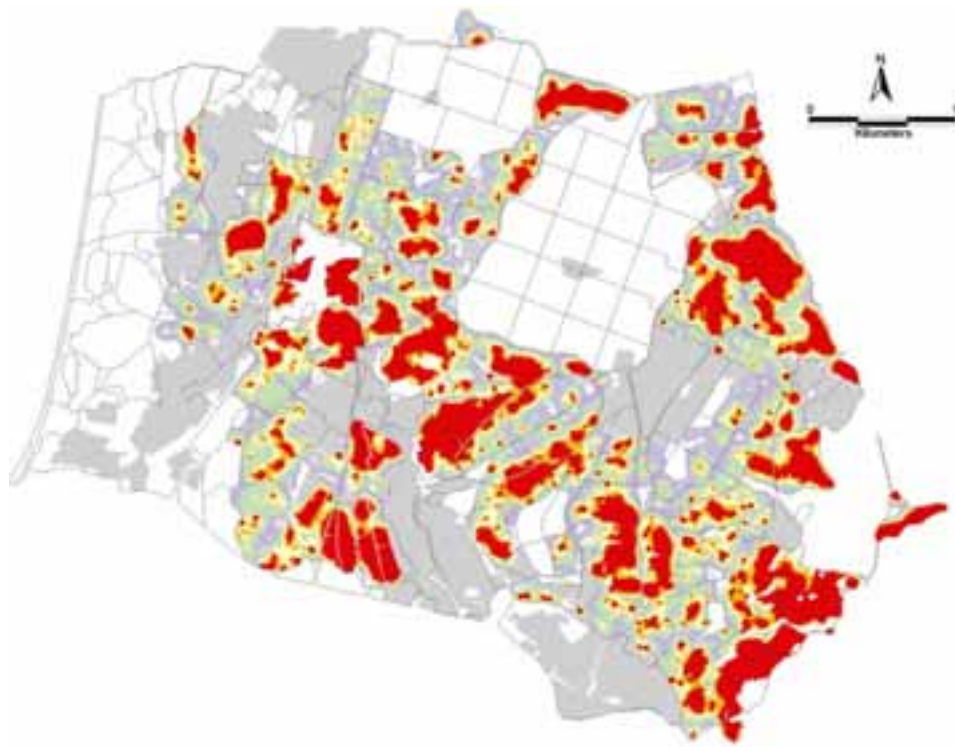
Figuur 4.4
Hoeveelheid gemaaid land tot 1 juni in de beste percelen voor de grutto in 2003 en 2006.

Veldindrukken wijzen er op dat het gras tussen 15 mei en 1 juni niet te lang en te dicht moet zijn, anders is dit juist weer ongunstig voor de gruttokuikens.

Belangrijkste weidevogelgebieden in Laag Holland

Uit het overzicht in tabellen 4.1 en 4.2 blijkt dat het gehele cultuurgebied van Nationaal Landschap – met uitzondering van de Beemster en Schermer-Noord – zich ruimschoots kwalificeert als soortenrijk weidevogelgebied. Deze getallen betreffen uiteraard gemiddelden. Als de dichtheid op gebiedsniveau wordt berekend, dan blijkt – ondanks de negatieve trends – nog steeds het grootste deel van Laag Holland te behoren tot de zeer soortenrijke weidevogelgebieden. Zie figuur 4.5.

Tot de belangrijkste weidevogelgebieden behoren momenteel Polder de Zeevang, Waterland-Oost (IJsselmeerkust), de Polder Westzaan en de gebieden rond het Alkmaardermeer. In al deze gebieden zijn sinds 1999 de weidevogels gemiddeld gezien toegenomen of stabiel gebleven. Andere belangrijke weidevogelgebieden zijn het Wormer- en Jisperveld, Enge Wormer, Marken, Polder Mijzen, Polder Katwoude, Oosterveld (bij Limmen) en deelgebieden van Polder Oostzaan, Varkensland en IJperveld.

Figuur 4.5
Ligging van de weidevogelgebieden in Laag Holland, situatie 2006. De soortenrijke en zeer soortenrijke weidevogelgebieden behoren tot de belangrijkste in de provincie.

- Zeer soortenrijk weidevogelgebied
- Soortenrijk weidevogelgebied
- Belangrijk algemeen weidevogelgebied
- Algemeen weidevogelgebied
- Gebied met lage dichtheden (<25bp/100ha)
- Stedelijk gebied

Opvallend lage dichtheden worden aangetroffen in de Eilandspolder, Zuiderpolder (Assendelft), Polder de Uitgeester- en Heemskerkerbroek en de gebieden rondom Broek in Waterland en nabij Amsterdam-Noord. Met name in deze polders gaat het momenteel slecht met de weidevogels.

4.5 Resultaten per beheersvorm

Reservaatbeheer, agrarisch natuurbeheer en regulier agrarisch beheer

De inventarisatie van Laag Holland heeft tevens inzicht verschaft in de verschillen in weidevogeldichtheden tussen percelen met en zonder contracten voor gesubsidieerd weidevogelbeheer (SN en SAN), zowel binnen als buiten natuurgebieden. Uit het onderzoek blijkt dat de hoogste gemiddelde dichtheden aan weidevogels worden aangetroffen in de natuurgebieden. De dichtheden aan zgn. kritische soorten zijn 2 x hoger dan bij het agrarisch natuurbeheer en 3 x hoger dan bij het regulier agrarisch beheer. De verschillen worden vrijwel zeker veroorzaakt door beheerfactoren. In het najaar van 2007 zal statistisch onderzocht worden of dit inderdaad zo is. Op percelen met agrarisch natuurbeheer komen gemiddeld gezien wel hogere dichtheden voor dan op percelen met

regulier agrarisch beheer. Zie figuur 4.6 (op de volgende bladzijde).

De hoogste dichtheden worden aangetroffen in graslanden met de SN-beheerpakketten 'Zeer soortenrijk weidevogelgrasland': 174 broedparen per 100 hectare. Dergelijke percelen bezitten doorgaans op 75% van het oppervlak een rustperiode van 1 april tot 15 juni, of er wordt extensief beweid met nestbeschermers. In de graslanden met regulier agrarisch beheer en agrarisch natuurbeheer zijn de dichtheden als volgt:

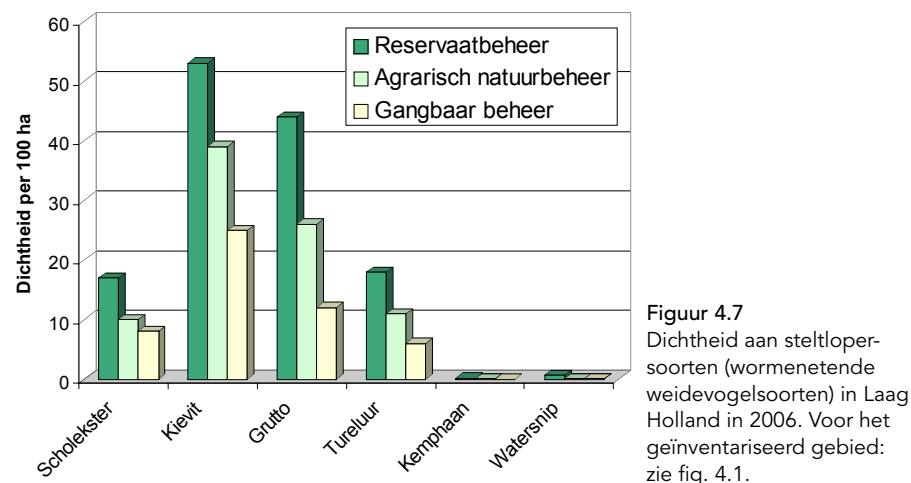
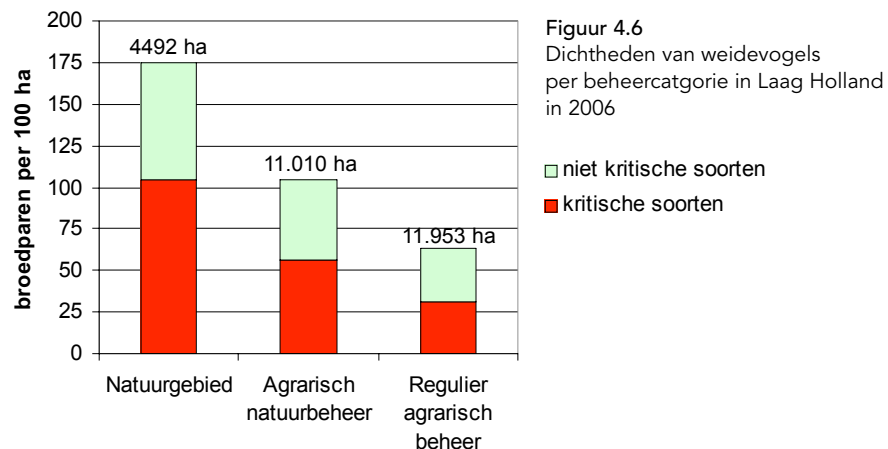
- Regulier agrarisch beheer (geen beperkingen): 63 broedparen per 100 ha
- SAN met nestbescherming: 98 broedparen per 100 ha
- SAN met rustperiode van 1 april tot 22 mei: 77 broedparen per 100 ha.
- SAN met rustperiode van 1 april tot 15 juni: 139 broedparen per 100 ha.
- SAN met rustperiode van 1 april tot 21 juni: 162 broedparen per 100 ha

De geconstateerde verschillen tussen reservaatbeheer, agrarisch natuurbeheer en regulier agrarisch beheer, zijn ook terug te vinden in de dichtheden van de individuele weidevogelsoorten. Bij zowel de wormenetende steltlopers en eenden als bij de kleine zangvogels worden de hoogste dichtheden – met één uitzondering - aangetroffen in de reservaatgebieden. De uitzondering is de gele kwik-

staart, die in Laag Holland nog het meest voorkomt in het akkerland van bedrijven met regulier agrarisch beheer. Verschillen in dichtheden per beheertype zijn uitgewerkt voor de steltlopers. Zie figuur 4.7.

Beheer met nestbescherming

Opvallend is dat in de beheerpakketten met alleen nestbescherming eveneens hoge dichtheden worden aangetroffen: 98 broedparen per 100 hectare, waarvan 50 broedparen per 100 hectare tot de kritische weidevogels behoren. Onderzoek elders in Nederland laat over het algemeen zien dat bij uitsluitend nestbescherming veelal de laagste broedichtheden voorkomen. In Laag Holland ligt deze situatie dus geheel anders. De verschillen kunnen deels verklaard worden uit het landgebruik waarin de nestbeschermers zijn geplaatst. Het succes van nestbeschermers hangt onder andere af van het gebruik van het gebied. In gebieden waar rond 1 juni minder dan 25% is gemaaid, blijkt nestbescherming doorgaans gunstig uit te pakken. Ook bij extensieve beweiding blijkt nestbescherming gunstig te werken. De precieze relatie tussen het gemaaid oppervlak en effectieve nestbescherming is overigens nog niet doorgerekend. Dat zal in de loop van 2007 gebeuren.

4.6 Conclusies uit het onderzoek in Laag Holland in 2006

Het Laag Holland onderzoek laat zien dat sinds 1999 op meer dan de helft van het oppervlak het aantal broedparen licht tot sterk is gedaald. Dit is ook in overeenstemming met de geconstateerde trends in figuur 4.2. Deze ontwikkeling is ronduit zorgwekkend te noemen. Toch gaat het niet overal slecht in Laag Holland. Op een substantieel groot oppervlak is de stand gelijk gebleven of zelfs toegenomen, met name in de volgende gebieden: de Polder de Zeevang, het oostelijke deel van Waterland Oost, de Polder Westzaan en de omgeving van het Alkmaardermeer.

Ten aanzien van goede en minder goede ontwikkelingen kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- Gebieden met stabiele of stijgende weidevogelaantallen komen anno 2006 vooral voor op plaatsen waar natuurgebied, agrarisch natuurbeheer en soms ook regulier agrarisch beheer, min of meer zijn verweven. In dergelijke gebieden wordt door verschillende beheerders gevarieerd beheerd, met inzet van verschillende maatregelen.
- De hoogste dichtheden komen voor in gebieden waar het oppervlak aan laat gemaaid grasland groot is, gewoonlijk 75% of meer rond 1 juni.

- Grote aaneengesloten oppervlakten die, min of meer gelijktijdig, vroeg gemaaid worden, zijn ongunstig voor het handhaven van hoge dichtheden en het bevorderen van stijgende trends. In dergelijke gebieden is rond half mei nog maar weinig geschikt leefgebied voor weidevogels aanwezig (rustgebieden met een variatie in graslengte tussen de 10 en 20 centimeter).
- Gebieden met grote oppervlakten aan laat gemaaid land, hoeven niet per definitie constante of stijgende aantallen weidevogels op te leveren. De structuur van de vegetatie is hier de bepalende factor. Laat gemaaide gebieden met dalende weidevogelaantallen worden gekenmerkt door een toenemend oppervlak aan bos, struweel, moeras of verruigd grasland. Ook grasland dat sterk wordt begraaasd en vertrapt door overzomerende gazen is ongunstig voor weidevogels.
- In goede weidevogelgebieden zijn er rond half mei en begin juni voldoende plekken met een vrij kruidenrijke en een niet te hoge en dichte graslandstructuur. Dit soort gebieden zijn vanaf half mei te herkennen aan bloeiende boterbloemen, pinksterbloemen, geknikte vossenstaart, reukgrassen en/of veldzuring.
- Opvallend veel goede weidevogelgebieden met stabiele aantalontwikkelingen zijn gesitueerd in gebieden met

(kalkrijke) zoete of brakke kwel. Voorbeelden: het IJsselmeergebied, Polder Westzaan en het Alkmaardermeergebied. Mogelijk speelt kwel een belangrijke rol bij het op peil houden van de voedselvoorziening voor de weidevogels.

- Gunstige weidevogelgebieden worden anno 2006 tevens gekenmerkt door een open landschap waar predatoren weinig kans krijgen. Uit het onderzoek blijkt dat weidevogels gebouwen en hoge bomen mijden. Over het algemeen blijkt dat bomen en gebouwen tot op 200 meter afstand een sterk negatieve invloed uitoefenen op de weidevogeldichtheden. Bomen kunnen plaatselijk zelfs tot op 400 meter afstand een versturende invloed op de weidevogels uitoefenen. Er bestaan sterke aanwijzingen dat een dergelijk grote verstoringafstand te maken heeft met de aanwezigheid van predatoren in de bomen.

4.7 Onderzoek naar het ideale weidevogelgebied

Momenteel wordt door Landschap Noord-Holland onderzocht hoe de dichtheidsverschillen tussen reservaatbeheer, agrarisch natuurbeheer en regulier agrarisch beheer zijn ontstaan. Dit gebeurt met een trendanalyse, waarbij tevens een

aantal belangrijke factoren wordt meegenomen, zoals predatie, waterpeil, kwel, openheid, maaitijdstip en beweiding. Zo kan meer informatie worden verkregen over de meest ideale samenstelling van een weidevogelgebied. Daarbij zijn zowel het beheer (maaien, beweiding, peilbeheer, nestbescherming, etc.) als de landschapsstructuur (plas-dras, oppervlakte bos en moeras) van belang. Ook zal er worden gekeken naar trends per beheertype. In dit vervolgonderzoek zal vooral naar statistische verbanden worden gezocht. Omdat het hierbij om complexe berekeningen gaat, zal worden samengewerkt met verschillende landelijke instanties die veel ervaring hebben met weidevogelonderzoek.

4.8 Literatuur

Burt, W. H. ,1943. *Territoriality and home range concepts as applied to mammals*. Journal of Mammalogy 24: 346–352.

Graaff, R. de & G. Laporte, 2006. *Een rijk weidevogellandschap*. WING-rapport 017, WING Proces Consultancy, Wageningen UR, Wageningen. 32 pags + bijlagen.

Teunissen, W.A. & L. Soldaat, 2005. *Indexen en trends van een aantal weidevogelsoorten uit het weidevogelmeetnet*.

Periode 1990-2004. Notitie 2005-13. SO-VON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Teunissen, W.A. & E. Wymenga, 2007. *Weidevogels in de SAN-gebieden in West-Nederland in 2006*. Sovon-onderzoeksrapport 2007/01, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen, A&W rapport 929. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Veenwouden.

5. Overlegstructuren op verschillende niveaus

Dirk Tanger en Ron van 't Veer

Al een halve eeuw zitten de aantallen kuifeend in de lift. In het onderzoeksgebied is hun aantal momenteel stabiel.

Landschap Noord-Holland was vertegenwoordigd in het Landelijk Weidevogelverbond. Dat bracht in juni belangrijke documenten uit, waarin de aanpak voor het behoud en uitbreiding van de weidevogelstand vanaf 2010 is geschetst. Een (breed samengestelde) regiegroep Weidevogels en de Kenniskring Weidevogels gaan daar zorg voor dragen.

Met de Rijksoverheid (het ministerie van LNV)

In de regiegroep adviseerde Landschap Noord-Holland de vertegenwoordiger van Landschapsbeheer Nederland. De ecooloog van Landschap Noord-Holland trad toe tot de kenniskring Weidevogels. Landschap Noord-Holland zorgde er zodoende voor dat haar beleid-, beheer- en onderzoekskennis door kan stromen naar het landelijk niveau en dat de landelijke informatie snel bij Landschap Noord-Holland kan komen. Landschap Noord-Holland onderschreef het uitgangspunt dat er een herijking moet plaatsvinden van voor weidevogels geschikte gebieden (200.000 hectare grutto-land en 30.000 hectare kemmaanland)

op grond van analyses van de situatie van nu en een aantal jaren geleden. Daarna moet in deze weidevogelregio's een proces van kennisuitwisseling tussen betrokken partijen plaatsvinden. Voor Landschap Noord-Holland is belangrijk dat in regio's waar nu al een grote mate van overeenstemming bestaat over wat er moet gebeuren voor de weidevogels, zulke afspraken ook kunnen worden nagekomen. Maatregelen om in belangrijke gebieden de graslanden voor weidevogels op te waarderen zullen snel moeten worden genomen. Een lobby voor nieuwe financiën voor dit plan bij de begrotingsbehandeling landbouw 2007 werd door Landschap Noord-Holland ondersteund.

In de coalitie Boerenland/Vogelland

In 2007 verscheen het plan van aanpak van de coalitie Boerenland/Vogelland. Deze coalitie wordt gevormd door Vogelbescherming Nederland, Natuurlijk Platteland Nederland, Landschapsbeheer Nederland en de provinciale Landschappen. Deze coalitie wil concrete initiatieven die de vogels op het boerenland ten goede komen, helpen stimuleren. Voorrang wordt gegeven aan de vogels van groot-schalige bouwlanden, kleinschalig cultuurlandschappen en graslanden. Een prijsvraag en een studiedag werden in 2007 voorbereid. Een medewerker van Land-

schap Noord-Holland is, namens Landschapsbeheer Nederland, vertegenwoordigd in de begeleidingscommissie Boerenland/Vogelland.

Met de Provincie

In mei bood het NBO+ aan gedeputeerde Moens het rapport aan 'Beheren is investeren'. Hierin wordt een analyse gepresenteerd en een visie ontvouwd over het beheer van het landelijk gebied en dan speciaal voor de doelen natuur, recreatie en landschap. Het rapport is opgesteld door de natuurbeschermingsorganisaties, Natuurlijk Platteland-West (NPW) en Recreatie NH nv. Landschap Noord-Holland was namens deze organisaties de trekker.

Omdat veel natuurdoelen in NH gaan over weidevogels is de visie erg belangrijk voor de betrokkenheid van de provincie bij de weidevogelbescherming. De visie werd gepresenteerd in de nieuwe ILG-statencommissie. De commissie onderschreef breed de noodzaak om ook als provincie verantwoordelijkheid te dragen voor het beheer van de PEHS, voor specifieke Noord-Hollandse natuur en voor beheer van weidevogelgebieden door boeren. Of er middelen beschikbaar komen bij de provincie zal mede afhangen van de verkiezingen en is een punt bij de vorming van een nieuw college van GS. Landschap Noord-Holland heeft de pro-

vincie aangeboden mee te denken over nieuwe afspraken op regionaal niveau die in het kader van de ILG en het Programma Beheer vanaf 2009 door de provincie zullen worden gemaakt.

De organisaties die vertegenwoordigd zijn in het Provinciaal Overleg Landelijk Gebied (POL) hebben een notitie besproken over het weidevogelbeleid van GS. De Natuurbeheerorganisaties vonden dat de eerste versie keuzes uit de weg ging en te veel gericht was op verbetering van het agrarisch natuurbeheer, voorzover dat inpasbaar is in de normale agrarische bedrijfsvoering. Zij misten een duidelijke keuze voor verdergaande maatregelen in een beperkt aantal weidevogelkerngebieden. Een tweede versie was duidelijker wat dat betreft.

Met Nationaal Landschap Laag Holland

De samenwerking die met alle organisaties in het Nationaal Landschap Laag Holland was gegroeid, leidde tot een sterke voorlichting over wat er op korte en middellange termijn in Laag Holland nodig is. Vanuit die contacten kon goed samengewerkt worden aan een brief van LTO Noord en Natuurmonumenten, die weer de aanleiding was voor een amendement in de kamercommissie Landbouw om in de begroting 2007 vijf miljoen Euro voor het opwaarderen van weidevogelgebieden te reserveren. Uiteindelijk stelde de

minister van LNV drie miljoen beschikbaar. Een deel daarvan (ongeveer 2 miljoen) is voor Laag Holland bestemd.

Met de agrarische natuurverenigingen in Noord-Holland

Met NPW werd afgesproken dat Landschap Noord-Holland op een nader af te spreken wijze betrokken zal zijn bij de bijeenkomsten van de voorzittersraad van de Noord-Hollandse agrarische natuurverenigingen. En NPW wordt betrokken bij de bijeenkomsten van directeurs van het NBO. In dit verslagjaar konden beide afspraken nog niet worden gerealiseerd. Landschap Noord-Holland heeft gesproken met de agrarische natuurverenigingen van West-Friesland en van Waterland over samenwerking, ook op beleidsniveau, in het weidevogelbeheer.

Gebundelde kennis bij Provinciaal Deskundigenteam Weidevogels

Zorgen om het teruglopende aantal weidevogels in de provincie, brachten in april 2005 gedeputeerde Moens tot de belofte te zullen zorgen voor een provinciaal team van deskundigen. Inderdaad is inmiddels het provinciaal Deskundigenteam Weidevogels in het leven geroepen, dat sinds eind 2005 geregeld bij elkaar komt. Het voorzitterschap en secretariaat berusten bij de provincie. Voorts nemen deel:

Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Natuurlijk Platteland West, Agrarische Natuurvereniging Waterland, Milieufederatie Noord-Holland, Vogelbescherming, enkele actieve boeren en Landschap Noord-Holland (inclusief de onderzoeksectie en de vrijwillige weidevogelbescherming).

Het doel van dit kennisteam is om alle aanwezige deskundigheid te bundelen om te komen tot een effectief provinciaal weidevogelbeleid. Naast kennisuitwisseling heeft het team onder andere tot taak te adviseren over het beleid, het coördineren van het weidevogelonderzoek en het ondersteunen van lopende projecten en initiatieven.

Tijdens de bijeenkomsten wordt kennis uitgewisseld en verkent men de typische problemen van de weidevogelbescherming, het beheer en onderzoek. Jaarlijks organiseert het deskundigenteam in april een weidevogelstudiedag. Ook wordt tijdens veldbezoeken kennis uitgewisseld.

Samen investeren in een Kenniscentrum Weidevogels

Essentieel voor het behoud en beheer van de weidevogels is uitwisseling van informatie en samenwerking tussen de diverse beheerders, zowel natuurorganisaties als verenigingen voor agrarisch natuurbeheer. Dit geldt zowel op landelijk

De zwarte stern is een uiterst kritische soort, die een drijvend nest heeft op schoon water van sloot of plas. In Noord-Holland broeden nog maar enkele paren.

als op provinciaal niveau. Landelijk is inmiddels de kennisvergaring georganiseerd. Zo bestaat er momenteel een Regiegroep Weidevogelverbond en een landelijke Kenniskring, waar onderzoek wordt verricht en kennis wordt gebundeld. Ook in de Provincie is er op korte termijn een sterke behoefte aan een centraal punt waar alle beschikbare kennis over weidevogels samenkomt en wordt uitgewisseld. Landschap Noord-Holland heeft daarom het initiatief genomen tot het oprichten van een Provinciaal Kenniscentrum Weidevogels en wil hierin een prominente rol gaan spelen.

Inmiddels heeft de Provincie Landschap Noord-Holland gevraagd een plan van aanpak te schrijven. Dit om te onderzoeken in hoeverre een dergelijk kenniscentrum bij de verschillende doelgroepen haalbaar en gewenst is. Uitgangspunt is dat het idee van een dergelijk centrum samen met andere organisaties wordt uitgewerkt. Dat zijn organisaties als Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, Agrarische Natuurvereniging Waterland, Natuurlijk Platteland West, Milieufederatie Noord-Holland en de Land & Tuinbouworganisatie (LTO). In de winter van 2006/2007 zijn met deze organisaties verkennende gesprekken gevoerd. Allen bleken het idee van een Kenniscentrum Weidevogels van harte te ondersteunen. In 2007 wordt een plan van aanpak geschreven met de ambitie dat in hetzelfde

jaar het startschot voor het kenniscentrum kan worden gegeven.

Wat in eerste instantie zou moeten gebeuren is het beschikbaar stellen van de aanwezige informatie over weidevogels en het verzamelen en interpreteren van onderzoeksdata. Van daaruit kan verder worden gewerkt aan de ontwikkeling van een gewaardeerd kenniscentrum, herkenbaar in de provincie en met geëigende activiteiten en producten.

Uitgave Landschap Noord-Holland, Provinciaal Kenniscentrum Weidevogels
Redactie Stijn van Belleghem, Mark Kuiper, Kees Scharringa, Ron van 't Veer,
Dirk Tanger, Martin Witteveldt
Eindredactie Frans Buissink
Fotografie Archief Landschap Noord-Holland (40), Do van Dijck (8), fam. Dingerdis
(16), Mark Kuiper (voorzijde, 8, 18, 21), Oene Moedt (2, 12, 14, 28, 30),
Ger Tik (4, 24), Kees Scharringa (1), Onno Steendam (achterzijde, 38),
fam. Waterlander (13), A.C. Zwaga (6, 10, 32)
Vormgeving Kees van Veenendaal
Druk Drukkerij Uleman-De Residentie
Oplage 1800

Overname van onderdelen is toegestaan mits de bron wordt vermeld

Castricum, juli 2007

Landschap Noord-Holland
Postbus 257
1900 AG Castricum
telefoon 0251 - 66 22 44
www.landschapnoordholland.nl

Landschap Noord-Holland beschermt natuur en landschap door aankoop, beheer en ontwikkeling van natuurgebieden.

De stichting is opgericht in 1936 en bezit verspreid door de provincie 75 natuurgebieden met een gezamenlijke oppervlakte van 3.200 ha. Daarnaast hebben wij zo'n 153 gebieden van derden in beheer en ook beheren we 150 km oever, dijk en berm.

Wij geven natuur- en landschapsadviezen en doen flora- en fauna onderzoek in de hele provincie.

Bijna 40.000 Noord-Hollanders zijn Beschermer van Landschap Noord-Holland. Meer dan 4.400 mensen zijn actief als vrijwilliger.

Structurele steun krijgen we van de Provincie Noord-Holland en het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. De Nationale Postcode Loterij draagt bij aan het realiseren van projecten. Zo'n 30 bedrijven steunen ons als Vrienden van Landschap Noord-Holland. De Nationale Postcode Loterij is onze vaste sponsor.

Landschap Noord-Holland

Postbus 257

1900 AG Castricum

telefoon 0251 - 66 22 44

www.landschapnoordholland.nl

Natuur dichtbij!